

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยและพัฒนา
ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เล่มที่ 4

รายงานกรณีศึกษา

โดย

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม
มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

มกราคม 2547

สารบัญ

	หน้า
กรุงเทพมหานคร	
กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา	1-1
กลุ่มชุมชนรวมมิตรสัมพันธ์	2-1
ภาคเหนือ	
ศูนย์ส่งเสริมอาชีพธุรกิจชุมชนและพัฒนาชุมชนตำบลเมืองนะ	3-1
กลุ่มสตรีเพื่อธุรกิจชุมชนและพัฒนาอาชีพบ้านทุ่งหลุก	4-1
กลุ่มบ้านเขาน้อย	5-1
ภาคกลาง	
กลุ่มทอผ้าวังทอง	6-1
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม	7-1
กลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา	8-1
กลุ่มบ้านเปรี๊คใน	9-1
กลุ่มบ้านวังใหม่	10-1
กลุ่มบ้านกลุ่มส่วย	11-1
กลุ่มแก่งหางแมว	12-1
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	
กลุ่มเกษตรกรศูนย์รวมน้ำใจเกษตรทฤษฎีใหม่	13-1
กลุ่มคำชะอีมีสุข	14-1
กลุ่มเกษตรอินทรีย์เมืองปราสาท	15-1
เครือข่ายกองทุนทางปัญญาและความคิดแวงใหญ่	16-1
ศูนย์การเรียนรู้พลังชุมชนตำบลห้วยบง	17-1
กลุ่มอนุเยาวชนฮักต้นน้ำชี	18-1
กลุ่มบ้านวังตอตั้ง	19-1
กลุ่มอีได้น้อย	20-1

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ต่อ)	
กลุ่มองค์กรชุมชนอีสานการเกษตร	21-1
กลุ่มชุมชนบ้านสันติสุข	22-1
ภาคใต้	
เครือข่ายศูนย์เรียนรู้และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	23-1
กลุ่มผู้ผลิตกรรณกและหัวกรรณก	24-1
เครือข่ายเพื่อน-เลี้ยว-เกลอ	25-1
เครือข่ายจังหวัดศรีสะเกษ	26-1

รายงานกรณีศึกษา
กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา
100/10 หมู่ 1 แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนา
ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โดย
นางสาวมนัสวัลย์ พัฒนวิบูลย์

การเริ่มต้นระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันว่า ชุมชนที่มีการรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้นได้นั้น สมาชิกของชุมชนจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ โดยมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีความรักใคร่สามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน นอกจากนี้ ชุมชนที่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้นั้น ชุมชนจะต้องสามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในชุมชน กำหนดแนวทางของการแก้ไขปัญหา อันจะมีผลให้ชุมชนมีความรู้และความสามารถที่จะพัฒนาตนเอง และถ่ายทอดความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

การแลกเปลี่ยนในชุมชนถือเป็นจุดเริ่มต้นของความพยายามในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยการสร้างเงื่อนไข และข้อตกลงร่วมกัน ตั้งอยู่บนพื้นฐานความไว้วางใจกัน ความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลกันจึงเป็นหัวใจของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างตัวกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นเหล่านี้เสมอ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542)

กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนาเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของความพยายามในการพึ่งพาอาศัยกันและกันภายในกลุ่ม การรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน และการว่างงานโดยการรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพ การมีกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน และการจัดสวัสดิการแก่ชุมชนโดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกดังเช่นชุมชนอื่นที่พบเห็นได้ทั่วไป นับเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากนักในวิถีชีวิตชุมชนเมือง

จะเห็นได้ว่า ในการจัดการด้านต่างๆ ภายในชุมชน ประชาชนในชุมชนจะมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อรวมพลังกันในการพัฒนาชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษา (case study) โดยใช้องค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory) ทั้งในการเข้าร่วมการประชุม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เห็นพัฒนาการในการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์จุดแข็ง และจุดอ่อนของกลุ่ม รวมทั้งศึกษาข้อจำกัดของการแลกเปลี่ยนของกลุ่มมิตรภาพฯ โดยเปรียบเทียบกับกรณีแลกเปลี่ยนชุมชนของหมู่บ้านสันติสุข อ.กุดชุม จ.ยโสธร ซึ่งเป็นตัวอย่างการแลกเปลี่ยนชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้เห็นรูปแบบการแลกเปลี่ยนชุมชนระหว่างเมืองและชนบทที่แตกต่างกัน ประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาครั้งนี้คือ ลักษณะความสัมพันธ์และวิถีชีวิตในสังคมเมืองจะมีอิทธิพลต่อการแลกเปลี่ยนในชุมชนหรือไม่อย่างไร และชุมชนมีรูปแบบการแลกเปลี่ยนชุมชนลักษณะใดท่ามกลางสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมปัจจุบัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา มีการค้นคว้าเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการศึกษาโดยแบ่งการศึกษาเป็น 3 ส่วนคือ

1. การค้นคว้าจากเอกสาร

ในส่วนนี้เป็นการค้นคว้าจากเอกสารต่างๆ เป็นการศึกษาในระยะแรก ประกอบด้วย หนังสือ บทความต่างๆ เกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

2. การศึกษาจากภาคสนาม ประกอบด้วย

2.1 การเข้าร่วมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการของโครงการระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนทั้งสามครั้ง คือ (1) ที่อ.กุฉินท จ. ชัยภูมิ (2) ที่อ.เสนาห์ จ. สระบุรี (3) ที่วัดไผ่ล้อม จ.ตราด รวมทั้งศึกษาและสังเกตการณ์การแลกเปลี่ยนชุมชนในชุมชนต่างๆ เพื่อศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการนำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนไปใช้ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

2.2 การลงพื้นที่เพื่อทำวิจัยภาคสนาม การศึกษาส่วนนี้เก็บข้อมูล 3 ส่วน คือ

1) การเก็บข้อมูลโดยวิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนทั้งกิจกรรมตามประเพณี และการประชุมกลุ่ม ตลอดจนการประชุมร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของกระบวนการทำงานโดยมีระยะเวลาในการลงภาคสนามตั้งแต่เดือนมีนาคม – กันยายน 2546

2) การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากบุคคลกลุ่มต่างๆ ดังนี้

- คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา
- ผู้นำหรือประธานกลุ่มแม่บ้านฯ /กลุ่มออมทรัพย์
- สมาชิกของชุมชนทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านฯ รวมถึงกลุ่มผู้ยากลำบากที่ได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มแม่บ้าน ประกอบด้วย เด็กและผู้สูงอายุ ในส่วนนี้เป็นการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ

3) การใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนทั้งสมาชิกในกลุ่มและไม่ใช่มatricกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

สำหรับการเข้าไปในพื้นที่ศึกษานั้น ในระยะแรกเข้าไปพร้อมกับที่ปรึกษาเครือข่ายกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์คลองเตย(คุณบุญเสริม ทองภู)โดยเข้าไปทำความรู้จักกับผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างนักวิจัยและชาวบ้าน เนื่องจากชุมชนเป็นมุสลิมและมีความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสูง ดังนั้น การนำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเข้าไปใช้ในชุมชนนี้จำเป็นต้องอาศัยการยอมรับและความไว้วางใจจากคนภายนอก

การวิเคราะห์และการเขียนรายงาน

1) การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากงานศึกษานี้เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจะควบคู่กันไป ถือเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากบันทึกภาคสนาม(Field Note)เพื่อให้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกนั้น ผู้ศึกษาใช้วิธีการจัดระบบข้อมูลเพื่อแบ่งประเภทข้อมูลเป็นเบื้องต้น ยกตัวอย่างเช่น การแบ่งเป็นประเภทกิจกรรมของกลุ่ม เมื่อได้จำแนกเป็นด้านต่างๆ แล้ว จึงทำการวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนในชุมชนเป็นกรอบในการวิเคราะห์ รวมทั้งได้กำหนดตัวบ่งชี้เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของการแลกเปลี่ยนภายในกลุ่ม และการวิเคราะห์ทุนทั้ง 4 ประการ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และทุนทางกายภาพ เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจถึงกิจกรรมและระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน

2) การเขียนรายงาน

ในขั้นตอนการเขียนรายงานเพื่อนำเสนอผลการศึกษานี้ เป็นการเขียนพรรณนาเชิงการวิเคราะห์โดยมีแนวคิด/ทฤษฎี ที่แสดงถึงกระบวนการของความเคลื่อนไหวจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้มองเห็นภาพรวมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ประกอบด้วย

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา
2. ข้อมูลทั่วไปและความเป็นมาของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา
3. กิจกรรมของกลุ่ม
4. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
5. การลงพื้นที่ภาคสนาม
 - 5.1 การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและสังเกตแบบมีส่วนร่วม
 - 5.2 การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม
6. ปัญหาอุปสรรคในการแลกเปลี่ยน
7. การวิเคราะห์ระบบแลกเปลี่ยนภายในชุมชน โดยกำหนดตัวบ่งชี้และทุนทั้ง 4 ประการ
8. ข้อจำกัดในการแลกเปลี่ยนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ (การเปรียบเทียบระหว่าง อ.กุดชุม)
9. วิเคราะห์จุดแข็ง- จุดอ่อนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ
10. ข้อเสนอแนะ
11. ภาคผนวก

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาประเทศ แม้จะมีเนื้อที่เพียงร้อยละ 1 ของเนื้อที่ทั้งหมด แต่ประชากรมากกว่าร้อยละ 10 ของทั้งหมดรวมกันอยู่หนาแน่นบนพื้นที่เล็กๆ แห่งนี้ กรุงเทพมหานครจึงมีการเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านประชากรด้านสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ อย่างไรก็ตามแม้ว่ามหานครแห่งนี้จะประสบความสำเร็จในด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ปัญหาในเมืองปัญหาหนึ่งที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนคือ การว่างงานในเมืองอันเป็นปัญหาที่เด่นชัด เนื่องจากลักษณะของการพัฒนาเศรษฐกิจในเขตกรุงเทพฯ ไม่สามารถแก้ปัญหาการมีงานทำในเมืองได้ และมักเกี่ยวพันกับปัจจัยอื่นๆ ที่อยู่นอกเมืองด้วย เป็นต้นว่าการย้ายถิ่นที่อยู่จากชนบทมาสู่เขตเมือง ซึ่งนับวันจะมีมากขึ้น เนื่องจากโอกาสที่จะมีงานทำในชนบทมีบริดมากเข้าทุกที รวมทั้งความแตกต่างระหว่างค่าจ้างในเมืองและในชนบท ปัญหาดังกล่าวสามารถนำไปสู่ปัญหารุนแรงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมได้ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางวิถีชีวิตของชุมชนเมืองซึ่งมีลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคล มีการแข่งขันกันสูงในการในการดำรงชีพ แต่กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ ซึ่งอยู่ในชุมชนเมือง กลับมีความพยายามในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของคนในชุมชน การรู้จักพึ่งตนเอง มีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ จึงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีของการนำระบบแลกเปลี่ยนภายในชุมชนมาใช้ ซึ่งนับว่าไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายนักที่มีขึ้นในสังคมเมืองในปัจจุบัน

2. ข้อมูลทั่วไปและความเป็นมาของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา

กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนาดังอยู่บ้านเลขที่ 100/10 หมู่ 1 แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพฯ เป็นชุมชนมุสลิม กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ ตั้งอยู่ในชุมชนมิตรภาพซึ่งมีประชากรประมาณ 1,500 คน ประกอบด้วย คนวัยทำงานจำนวน 600 คน เด็กจำนวน 300-400 คน ผู้สูงอายุจำนวน 100 คน และคนว่างงานจำนวน 400 คน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนมิตรภาพ

ประชากร	จำนวน (คน)
เด็ก	300-400
คนวัยทำงาน	600
ผู้สูงอายุ	100
คนว่างงาน	400
รวม	1,500

สำหรับจำนวนเฉลี่ยของสมาชิกในครอบครัวพบว่ามี 10 คน เนื่องจากเป็นชุมชนมุสลิมขาดการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิด อาชีพหลักของชุมชนมีตรภาพคือ รับจ้าง มีอาชีพเสริมคือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน แต่ละครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ย 200 บาทต่อวัน หรือ 4,000-6,000 บาทต่อเดือน ฐานะทางเศรษฐกิจจึงค่อนข้างยากจน เนื่องจากภาวะคนว่างงานสูง

ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน จากการสอบถามจากชาวบ้าน พบว่าทุกครัวเรือนมีไฟฟ้า น้ำประปา นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนสอนศาสนาเสน่ห์-อันวัย สอนศาสนาให้เด็กในชุมชน มีศูนย์สุขภาพ มีกิจกรรมมีการเล่นกีฬาฟุตบอล วอลเลย์บอล แอโรบิก และมีกิจกรรมหลายประเภท ปัญหาและความต้องการของชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาการว่างงาน การแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการรวมกลุ่มแม่บ้าน เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้

กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา

กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนาก่อตั้งเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2539 มีคณะกรรมการเพียง 11 คน และมีสมาชิกจำนวน 36 คน ผู้ก่อตั้งกลุ่มคือ ป้าสมบุรณ์ มีฮารน การดำเนินงานในระยะแรกไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากการบริหารจัดการไม่เป็นระบบ ในที่สุดตั้งกลุ่มได้เพียง 2 ปี กลุ่มจึงล้ม

หลังจากนั้นกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนาได้พยายามก่อตั้งกลุ่มขึ้นอีกครั้งเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2541 จำนวนสมาชิกในขณะนั้นเพียง 11 คน ผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 9 คน ปัจจุบัน (พ.ศ.2546) จำนวนสมาชิกมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 350 คน อย่างไรก็ตามในช่วงสองปีแรกการดำเนินงานกลุ่มพยายามช่วยเหลือตนเองมาก เนื่องจากชุมชนไม่ได้ให้การสนับสนุนกลุ่มแม่บ้านเท่าที่ควร ประธานกลุ่มต้องใช้ทุนส่วนตัวบริหารกลุ่ม และหาครูมาสอนทำขนม ตัดเย็บเสื้อผ้าและทำของใช้ประจำวัน ขณะเดียวกันกลุ่มพยายามหางบประมาณที่จะสนับสนุน สมาชิกในกลุ่มคนหนึ่งกล่าวว่า “หลังจากที่ได้มีโครงการมิยาซาวา ประธานกลุ่มได้ทำเรื่องขอจักรเย็บผ้า 3 ตัว และงบประมาณอบรมเยาวชน เมื่อเรื่องอนุมัติผ่าน กรรมการชุมชนกลับไม่ได้นำมาให้กลุ่มแม่บ้าน ทำให้กลุ่มฯ ไม่มีอุปกรณ์สำหรับประกอบอาชีพ และนับจนกระทั่งปัจจุบันกลุ่มไม่เคยได้รับความช่วยเหลือใดๆ จากหน่วยงานภายนอก (สัมภาษณ์, น.ส.สมนึก สุขดี ,24 ก.ค.46)

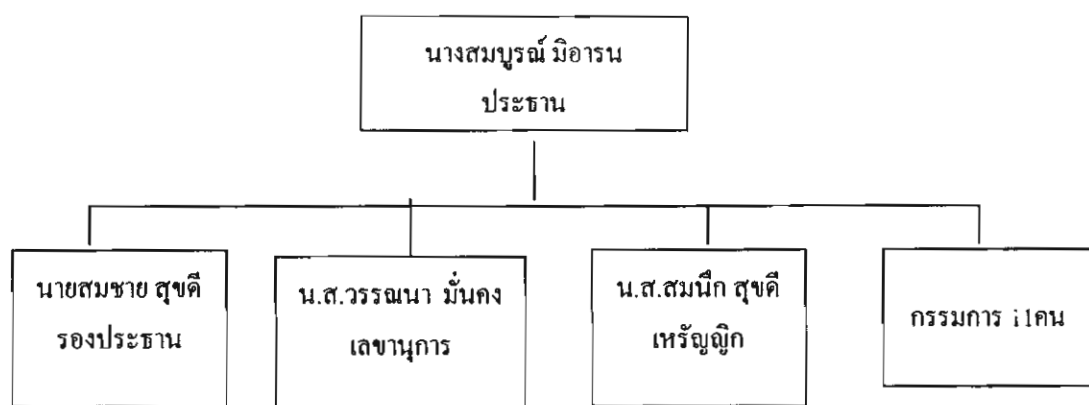
วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน

1. เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชุมชน เช่น ส่งเสริมอาชีพคนว่างงานในชุมชน
2. เพื่อพัฒนาอาชีพของคนในชุมชน
3. ส่งเสริมให้การศึกษาเด็กที่อยู่นอกระบบการศึกษา
4. สงเคราะห์คนชราและคนพิการในชุมชน
5. จัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนเป็นเจ้าของและบริการกิจการเอง
6. สร้างศูนย์สุขภาพชุมชน

ต่อมาปลาย ปี พ.ศ. 2541 ประธานกลุ่มแม่บ้านได้คิดจะจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อสนับสนุนด้านเงินทุนแก่กลุ่มแม่บ้านเพื่อนำไปประกอบอาชีพโดยปรึกษากับฮัจยะห์ อามีนะ บิซิลและ (นายกสมาคมอาสาสมัครต่อต้านยาเสพติดคลองเตย) และคุณบุญเสริม ทองภู (ที่ปรึกษาเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์สหกรณ์คลองเตย) ได้ให้คำแนะนำในการจัดตั้ง รวมทั้งการทำโครงการของบสนับสนุนในการทำอาชีพ จนกระทั่งเมื่อมีกองทุนชุมชนให้กลุ่มละหนึ่งแสนให้กับกลุ่มแม่บ้านที่มีความประสงค์จะประกอบอาชีพแต่ไม่มีทุน และจะต้องใช้เงินคืนในระยะเวลา 3 ปีโดยไม่คิดดอกเบี้ย ขั้นตอนการดำเนินการเป็นไปด้วยความราบรื่น กลุ่มได้ดำเนินการขอยุันทนดังกล่าว และพบปัญหาเรื่องการรับรองการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน การขอยุันทนดังกล่าวจึงได้ล้มเลิกไป (สัมภาษณ์, ประธานกลุ่ม, 24 ก.ค.46)

จะเห็นได้ว่า ในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านนั้น กลุ่มยังไม่เคยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดเลยทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชน นอกเหนือจากความช่วยเหลือของเครือข่ายสหกรณ์คลองเตย ความพยายามดังกล่าวทำให้กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ เป็นกลุ่มที่มีความมุ่งมั่นในการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือสมาชิก โดยมีกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน และศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มนับเป็นความพยายามของกลุ่มในการพึ่งตนเอง ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ มีคณะกรรมการทั้งสิ้นจำนวน 28 คน (ดูเอกสารแนบ)

รูปที่ 1 แสดงแผนผังคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์

3. กิจกรรมของกลุ่ม

กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ มีทั้งหมด 11 กลุ่ม ประกอบด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมเพื่อสังคม ประกอบด้วย

1. กลุ่มแม่บ้านออมทรัพย์มิตรภาพพัฒนา

ในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์มีวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ และให้สมาชิกได้มีทุนในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกเห็นว่าการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาค่าความยากจนในชุมชนได้ ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์มีคณะกรรมการ 9 คน โดยมีนางสมบูรณ์ มีฮารน เป็นประธาน และมีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จำนวน 260 คน โดยมีการประชุมสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เป็นประจำทุกเดือน เงินออมทรัพย์ของกลุ่มให้สมาชิกกู้ยืมได้ โดยไม่คิดดอกเบี้ย(หลักศาสนาอิสลาม)แต่ผู้ที่กู้ยืมเงินจะให้เป็นเงินสมทบเข้ากองทุนกลุ่ม นอกจากนี้ ทุกสิ้นปีจะมีการปันผลในรูปสิ่งของ เช่น ข้าวสาร น้ำมัน น้ำตาลทราย ซึ่งเป็นของในร้านค้าชุมชนให้กับสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์

2. กลุ่มออมทรัพย์เยาวชน

กิจกรรมธนาคารออมทรัพย์เยาวชน หรือ กิจกรรมการหยอดกระปุกเยาวชน เริ่มตั้งขึ้นในเมื่อปี 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกให้เยาวชนรู้จักประหยัดและรู้คุณค่าของการออมทรัพย์ เพื่อใช้เป็นทุนการศึกษาที่สูงขึ้น กลุ่มออมทรัพย์เยาวชนมีคณะกรรมการดำเนินงาน 9 คน ซึ่งเป็นคณะกรรมการชุดเดียวกับกลุ่มแม่บ้านออมทรัพย์มิตรภาพพัฒนา โดยมี นางสมบูรณ์ มีฮารน เป็นประธานกลุ่ม มีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมการหยอดกระปุกจำนวน 170 คน โดยได้รับเงินปันผลร้อยละ 28 ต่อปี ปัจจุบันมีจำนวนเงินออมทั้งสิ้น 84,000 บาท เปิดออมทรัพย์เยาวชนมาแล้ว 6 ครั้ง

การออมทรัพย์เยาวชนจะมีการเปิดกระปุกเยาวชนทุกสองเดือน และมีการจัดกิจกรรมให้แก่เยาวชน เช่น การเปิดเวทีเยาวชน ตอบปัญหาศาสนา เยาวชนแสดงความคิดเห็นเรื่องยาเสพติด กิจกรรมสันตนาการของเยาวชน แลกของขวัญ และการให้รางวัลแก่เยาวชนที่มีเงินออมทรัพย์สูงในลำดับที่ 1-10 การให้รางวัลจะเป็นของที่มิมีในร้านค้า สำหรับการเปิดกระปุกครั้งที่ผ่านามาเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2546 เยาวชนสามารถออมเงินได้สูงถึง 24,500 บาท

3. กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าของชุมชน

กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าของชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อให้กลุ่มได้มีเงินหมุนเวียนในชุมชน มีความสะดวกในการซื้อสินค้าที่มีราคาถูกกว่าร้านค้าทั่วไป และพัฒนากลุ่มแม่บ้านบ้านให้มีอาชีพเพิ่มขึ้น โดยจะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้นำของในร้านไปประกอบอาชีพ เช่น การทำขนมขายให้กับร้านค้าบางส่วน ถ้าใครจะแบ่งให้สมาชิก โดยสมาชิกประกอบด้วยกลุ่มเยาวชน และคนในชุมชนแต่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชน เนื่องจากนำเงินออมทรัพย์เยาวชนเป็นทุนในการจัดตั้ง

กลุ่ม สหกรณ์ร้านค้าจะมีการปันผลทุกปี แล้วแต่กำไร มีคณะกรรมการ 14 คน โดยมีนางสมบุรณ์ มิชารน เป็นประธานกลุ่ม

4. กลุ่มทำนองเสนาะ

เป็นกิจกรรมที่สอนให้เยาวชนรู้จักการอ่าน การแสดงออกของเยาวชนในสังคม ทั้งด้าน ศาสนา การใช้ชีวิตประจำวัน และรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาอิสลาม กลุ่มทำนองเสนาะจะมีการสอนทุกวันตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ เวลา 18.00- 19.30น. มีคณะกรรมการ 10 คน โดยมีนายสมชาย สุขดี เป็นประธานกลุ่ม

5. กลุ่มพี่สอนน้อง

กลุ่มพี่สอนน้องเป็นกลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สอนให้เด็กได้เรียนรู้ทางศาสนาและการดำเนินชีวิต รู้จักระเบียบวินัย และช่วยเหลือตนเองได้ มีคณะกรรมการ 9 คน โดยมีนางสาวสมนึก สุขดี เป็นประธานกลุ่ม

6. กิจกรรมขยะแลกไข่

กลุ่มกิจกรรมขยะแลกไข่เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ทุกคนในชุมชนรู้จักการคัดแยกขยะที่ถูกต้อง และจัดเก็บเป็นธนาคารขยะ ให้เยาวชนรู้จักคุณค่าของขยะ เพื่อจะได้ให้ชุมชนสะอาดปลอดภัยจากโรคต่างๆ และมีรายได้เสริมแก่เยาวชนในชุมชน ปัจจุบันโครงการนี้มีเยาวชนเข้าร่วมจำนวนมาก และได้มีการแปรรูปเป็นขยะหอมด้วย ปัจจุบันมีคณะกรรมการ 23 คน โดยมีนางสมบุรณ์ มิชารน เป็นประธานกลุ่ม

7. กลุ่มสวัสดิการเจ็บป่วยของสมาชิกและเสียชีวิต

กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกที่เจ็บป่วย โดยสมาชิกของกลุ่มจะต้องมีการจ่ายเงินสมทบเข้ากลุ่มคนละ 100 บาทต่อเดือน และเมื่อเจ็บป่วยสามารถเบิกค่าใช้จ่ายได้ไม่เกินครั้งละ 300 บาท หากต้องนอนโรงพยาบาลสามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลได้คืนละ 500 บาท เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเมื่อเจ็บป่วย มีคณะกรรมการ 12 คน โดยมีนายประสิทธิ์ ต๊ะศิริ เป็นประธานกลุ่ม

8. กลุ่มกิจกรรมพิเศษ

กลุ่มกิจกรรมพิเศษเป็นกลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนได้มีกิจกรรม เช่น การฝึกอบรมในชุมชน การศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อประสบการณ์ สร้างเสริมความรู้ของกลุ่ม และสามารถนำไปเสนอกิจกรรมในสาธารณชนได้ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติดด้วย มีคณะกรรมการ 11 คน โดยมีนายมณฑล มุสิกมาศ เป็นประธานกลุ่ม

9. กลุ่มแม่บ้านทำอาชีพ

กลุ่มแม่บ้านทำอาชีพเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัว เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพแม่บ้าน ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านได้มีการทำผลิตภัณฑ์ส่งขายให้ร้านค้าทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชน ได้แก่ น้ำยาปรับผ้านุ่ม พิมเสนน้ำ น้ำยาล้างจาน ดอกไม้ประดิษฐ์ ตัดเย็บเสื้อผ้า และทำขนม ผลิตภัณฑ์ได้รับความนิยมและความสนใจเป็นอย่างดี แต่จะต้องมีการปรับปรุงด้านคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าเพื่อให้สามารถแข่งขันกับภายนอกได้ มีคณะกรรมการ 27 คน โดยมีนางสมบุรณ์ มีฮารน เป็นประธานกลุ่ม

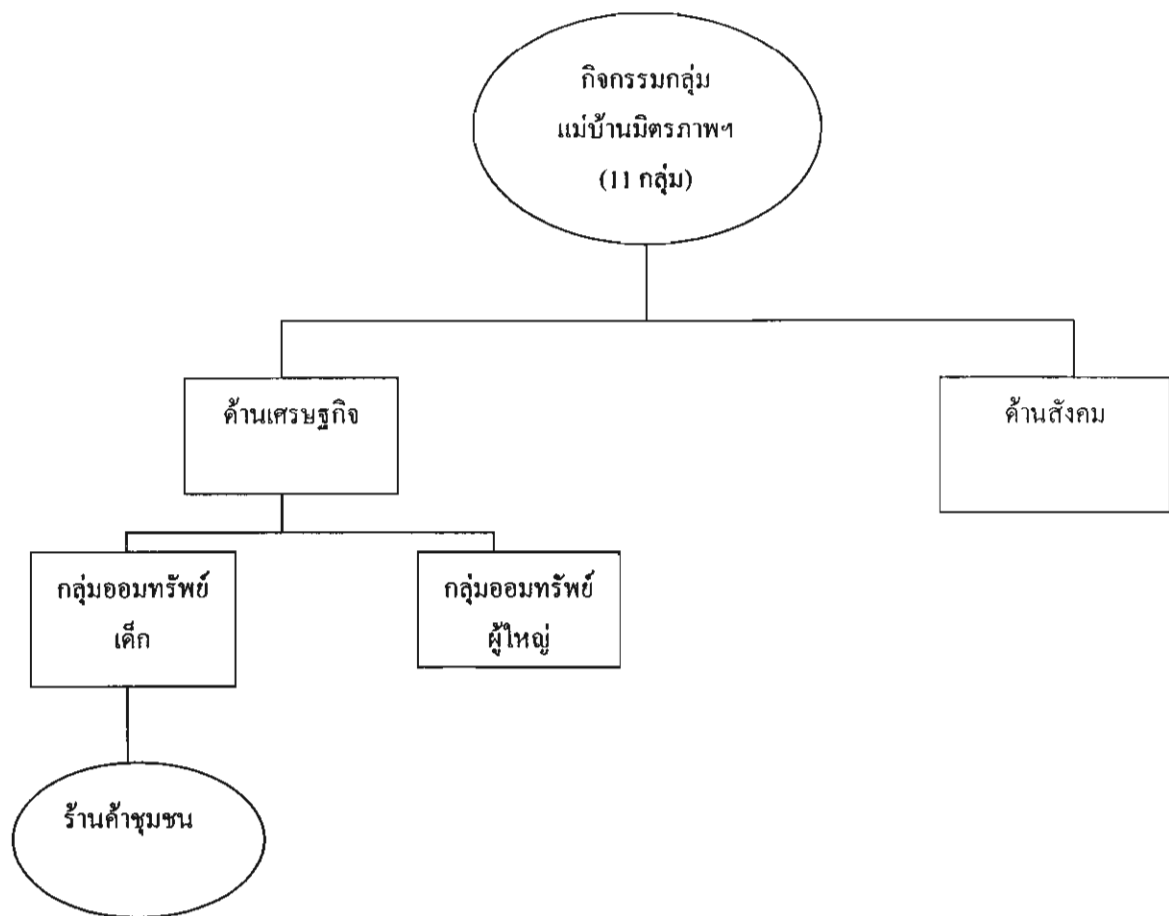
10. กลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อดูแลผู้สูงอายุให้มีสุขภาพที่ดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีการจัดฝึกอบรม การออกกำลังกายให้แก่ผู้สูงอายุ มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ มีคณะกรรมการ 7 คน โดยมีนางสมบุรณ์ มีฮารน เป็นประธานกลุ่ม

11. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

กลุ่มนี้จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ในการดูแลผู้ป่วยแก่คนในชุมชน การให้ความช่วยเหลือที่ถูกต้องในการให้ความช่วยเหลือ และการนำส่งตัวผู้ป่วยไปโรงพยาบาลได้ทันเวลา รวมทั้งการให้ความรู้ แนะนำการปฏิบัติตนเวลาเจ็บป่วย และดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น วิถีการจัดลูกน้ำ ยุงลาย มีคณะกรรมการ 11 คน มีนางสาวสมนึก สุขดี เป็นประธานกลุ่ม

รูปที่ 2 แสดงกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

รายละเอียดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มฯ อธิบายได้ดังนี้

1. กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

กลุ่มออมทรัพย์ฯ ก่อตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2544 ผู้ก่อตั้งคือ กลุ่มแม่บ้าน เกิดขึ้นภายใต้พื้นฐานของความต้องการทางเศรษฐกิจ โดยมีความคิดที่จะแก้ไขปัญหาด้านเงินทุนสำหรับประกอบอาชีพของตนเองและสมาชิกในกลุ่ม ประเภทกลุ่มออมทรัพย์มี 2 ประเภท คือ

1. ออมทรัพย์ผู้ใหญ่ ถือหุ้นละ 10 บาท อย่างน้อย 10 หุ้น เงินส่วนนี้ใช้สำหรับแก้ปัญหานี้่นอกระบบ
2. ออมทรัพย์เยาวชน เพื่อทำร้านค้าชุมชน และยังเป็นการช่วยพ่อแม่ในการออมทรัพย์

ลักษณะการบริหารงานของกลุ่มออมทรัพย์ มีการบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการ มีประธานคือ นางสมบูรณ์ มีฮารน ผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ในปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2546) มีผลกำไรทั้งหมด 12,000 บาท

เงื่อนไขการเข้าร่วมเป็นสมาชิก คือ

- 1) ต้องสมัครเป็นสมาชิกครบ 6 เดือน จึงมีสิทธิขอยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ได้
- 2) กู้เดือนละครั้ง ทุกวันที่ 6 กรรมการพิจารณาเงินกู้ 5 คน กรรมการตรวจสอบ 3 คน วงเงินครั้งแรกสูงสุด 50,000 บาท ไม่มีการคิดดอกเบี้ยแต่มีการออกเงินสมทบตามกำลังความสามารถของผู้กู้

เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มฯ เป็นลักษณะของการขอยืม โดยไม่คิดดอกเบี้ย เนื่องจากขัดต่อหลักศาสนาอิสลาม ผู้ยืมให้เงินในรูปเงินสมทบให้แก่กลุ่มตามกำลังความสามารถ (คู่มือผู้กู้, ภาคผนวก)

2. สหกรณ์ร้านค้ากลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา

สหกรณ์ร้านค้ากลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา จัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มออมทรัพย์เยาวชน และจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ในเครือของสหกรณ์ออมทรัพย์คลองเตย เพื่อประโยชน์ในการรับคำปรึกษาและสนับสนุนเงินกู้ เปิดการดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2545 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 1 ปี มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันจัดตั้งเป็นเจ้าของกิจการและดำเนินการขายกันเอง ร่วมกันซื้อเอง รักษาผลประโยชน์กันเอง ร่วมกันปกป้องสิทธิจัดหาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายและส่งเสริมความเป็นอยู่ของชาวชุมชนและสมาชิกให้ดีขึ้น โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1. จัดหาสิ่งของและบริการที่ชาวชุมชนและสมาชิกมีความต้องการมาจำหน่ายใน
2. ราคาถูกกว่าท้องตลาดหรือราคาเดียวกันแต่มีคุณภาพที่ดีกว่า
3. ช่วยกันส่งเสริมเชิญชวนให้ซื้อสินค้าที่ดีมีประโยชน์
4. จัดซื้อสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพประจำวันมาจำหน่ายให้สมาชิก
5. ขายสินค้าด้วยเงินสด เพื่อช่วยให้ร้านสหกรณ์มีเงินสดหมุนเวียนได้คล่อง
6. เพื่อช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ และประชาชนในชุมชนหาซื้อสิ่งของใช้ในครอบครัว และอุปกรณ์การประกอบอาชีพได้สะดวก รวดเร็วและประหยัด

สินค้าที่นำมาขายในร้านค้ามีหลายประเภท ได้แก่ 1) ของใช้ในครัวเรือน 2) ของใช้ส่วนตัว 3) อาหาร เครื่องดื่ม 4) อุปกรณ์เครื่องเขียน ของใช้นักเรียน 5) ของใช้เบ็ดเตล็ด 6) อุปกรณ์เย็บปักถักร้อย งานฝีมือ 7) ของที่ระลึกต่างๆ และ 8) ขนมสำเร็จรูป

แหล่งที่มาของสินค้า มีดังนี้

- 1) จากร้านค้าภายนอก และห้างสรรพสินค้า เช่น ของใช้ในครัวเรือน และของใช้เบ็ดเตล็ด

- 2) จากกลุ่มแม่บ้านในชุมชนผลิตเอง ได้แก่ ยาหม่อง พิมเสนน้ำ น้ำยาล้างจาน และน้ำยาปรับผ้านุ่ม นอกจากนี้ของกินที่ชาวบ้านสามารถทำขายในชุมชน เช่น ข้าวคั่วมัด ขนมปัง ขนมตาล ซาลาเปา

สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นของสหกรณ์ร้านค้า พบว่า สินค้าที่นำมาขายมีราคาค่อนข้างแพง เพราะซื้อผ่านพ่อค้าคนกลาง และสินค้าที่ซื้อ ส่วนใหญ่ไม่สามารถผลิตเองได้ในชุมชน เช่น ขนมสำเร็จรูป เครื่องใช้ต่างๆ และปัญหาขาดคนเฝ้าร้าน นอกจากนี้ปัญหาขาดคนดูแลร้าน เนื่องจากการดูแลร้านค้ามีเพียงคณะกรรมการบางคนเท่านั้น โดยปกติร้านค้ามีเวลาเปิด-ปิดเวลา 06.00 – 13.00 น. และ 15.00 - 22.00 น. บางครั้งหากประธานหรือคณะกรรมการไม่อยู่ ร้านค้าจะปิดทำการ

ระบบบัญชี

สำหรับระบบบัญชีร้านค้าของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ เป็นการจัดทำบัญชีอย่างง่าย และเป็นที่เข้าใจทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย เนื่องจากชาวบ้านไม่มีความชำนาญในเรื่องค้าขาย หรือถ้าเคยทำการค้าก็มีลักษณะเป็นร้านค้าส่วนตัวซึ่งไม่จำเป็นจะต้องทำบัญชีที่ซับซ้อนมากนัก ดังนั้นการดำเนินการของร้านค้าแห่งนี้จึงเป็นการบันทึกรายรับ-จ่ายของชาวบ้านมากกว่า โดยมีการทำสมุดบัญชีแยกเป็นประเภทรายการ มีนางสมบุญ มิสารน(ประธานกลุ่ม) เป็นผู้ทำบัญชีร้านค้า เนื่องจากการดำเนินงานของร้านค้าแห่งนี้ เพิ่งดำเนินการได้เพียงหนึ่งปี จึงมีกำไรไม่มากนักโดยส่วนใหญ่เป็นเงินหมุนเวียนในการซื้อของเข้าร้าน ลักษณะการขายของในร้านค้ามีทั้งการซื้อเงินสดและการขายเชื่อ มีการหักบัญชีในภายหลัง

3. กลุ่มแม่บ้านประกอบอาชีพ

การรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้ถือเป็นการดำเนินการทางธุรกิจอย่างหนึ่งที่เรียกว่าธุรกิจชุมชน คือ มีการร่วมลงทุน การร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ สำหรับการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพของกลุ่มแม่บ้านกลุ่มนี้ยังมีไม่ชัดเจนนัก เนื่องจากข้อจำกัดด้านวัตถุดิบ และเครื่องมือ อุปกรณ์ในประกอบอาชีพ จึงมีการรวมกลุ่มกันเป็นครั้งคราวเมื่อมีการสั่งซื้อจากภายนอก สินค้าของกลุ่มแม่บ้าน ได้แก่ พิมเสนน้ำ น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. กลุ่มออมทรัพย์

กลุ่มออมทรัพย์ หมายถึง องค์กรหรือสถาบันที่มีการรวมตัวกันของคนที่มีความต้องการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางการเงิน โดยการออมเงินร่วมกัน แล้วใช้เงินออมนั้นช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อน รวมทั้งความพยายามที่จะพึ่งตนเองและร่วมมือช่วยเหลือในกลุ่มสมาชิกให้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้น

กลุ่มออมทรัพย์มีเป้าหมายสูงสุดที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพและมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือตนเองและร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้แต่ละกลุ่มต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่มขึ้นมาตามปัญหาความต้องการหรือความจำเป็นของสมาชิกในแต่ละพื้นที่

โดยทั่วไปกลุ่มออมทรัพย์มีเป้าหมายที่สำคัญคือ การส่งเสริมให้สมาชิกช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานคุณธรรมอันได้แก่ ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ สามัคคี และการมีวินัย

2. ธุรกิจชุมชน

การดำเนินการทำธุรกิจชุมชนไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละชุมชน แต่มีหลักการสำคัญคือการรวมตัวกันการดำเนินธุรกิจชุมชนไม่ได้เน้นประโยชน์ในเชิงรายได้หรือผลกำไรเป็นหลัก แต่เน้นให้การดำเนินธุรกิจชุมชนให้มีส่วนช่วยเหลือชุมชน การสร้างความร่วมมือกัน การพึ่งพาตนเองให้เกิดขึ้นในชุมชนและได้รับผลประโยชน์จากธุรกิจชุมชน ซึ่งแนวคิดนี้ได้มีการริเริ่ม นำมาปรับใช้มาแล้วในหลายชุมชน เช่นที่กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ มีการรวมกลุ่มกันของกลุ่มแม่บ้านทำขนม และน้ำยาปรับผ้านุ่ม ฯลฯ รวมทั้ง การดำเนินธุรกิจร้านค้าชุมชน ทำให้มีผลกำไรและปันผลแก่สมาชิก เกิดการสร้างงานในชุมชน การจัดสรรผลกำไรเป็นกองทุนสวัสดิการเพื่อชุมชน ทำให้ชาวบ้านลดการอพยพไปทำงานต่างถิ่น และสามารถแก้ปัญหาหนี้สินจากเงินกู้ยืมนอกระบบดังกล่าวได้ โดยที่ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้และเกิดความร่วมมือกันภายในชุมชน

การดำเนินธุรกิจร้านค้าชุมชนถือได้ว่าเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ทั้งในเรื่องผลกำไร ที่ได้จากการดำเนินธุรกิจชุมชนและผลประโยชน์ด้านต่างๆ เช่น การสร้างงาน สร้างอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้ การพึ่งตนเองอันจะนำไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน

3. สหกรณ์ร้านค้า

สหกรณ์ประเภทร้านค้า เป็นสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดหาสินค้าอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิกในราคายุติธรรม เป็นการป้องกันไม่ให้ผู้บริโภคหรือสมาชิกถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือไม่ได้รับความเป็นธรรมในการใช้จ่ายซื้อสิ่งของจากร้านค้าทั่วไป สหกรณ์ประเภทนี้มักจะตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนที่มีผู้คนหนาแน่นพอสมควรและสมาชิกมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องอุปโภคและบริโภคนั้นๆ อยู่เสมอ นอกจากนั้นแล้วสหกรณ์ยังสามารถช่วยจำหน่ายสิ่งของต่างๆ ที่สมาชิกผลิตได้อีกด้วย ร้านสหกรณ์เหมือนร้านค้าทั่วไป ผิดกันก็แต่ว่าร้านสหกรณ์จัดตั้งขึ้นด้วยความสมัครใจของกลุ่ม ผู้มีความเดือดร้อนและต้องการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันในราคาที่เป็นธรรม ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยประการต่างๆ โดยดำเนินการตามหลักและวิธีการสหกรณ์

4. ร้านค้าชุมชน

ร้านค้าชุมชน เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวชนบทที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ความเสียเปรียบทางการค้า ทั้งในด้านการซื้อสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคและการขายผลิตผลทางการเกษตร ปัญหาดังกล่าวนี้นักชาวบ้านตระหนักอย่างดีและพยายามแสวงหาแนวทางหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหานี้มาโดยตลอด บางครั้งก็ประสบความล้มเหลว แต่ก็มีหลายแห่งที่มีแนวโน้มว่าจะได้รับความสำเร็จพอสมควร โดยเฉพาะในด้านการซื้อขายเครื่องอุปโภคบริโภค และเป็นศูนย์กลางการจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ในครอบครัว และอุปกรณ์การอาชีพ โดยร้านค้าซื้อผลิตผลทางอุตสาหกรรม หัตถกรรม และผลิตผลทางการเกษตรไปจำหน่าย รวมทั้งเป็นการนำเงินทุนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมาใช้แสวงหากำไร เพื่อเป็นรายได้มาแบ่งปันกันในกลุ่มสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ ทุกคน

ความสำเร็จของร้านค้าชุมชน ได้แก่

1. ชาวบ้านเข้าใจเป็นอย่างดีว่าร้านค้าที่จัดตั้งขึ้นเป็นร้านค้าของตนเอง ดังนั้นเมื่อมีการซื้อสินค้าจำนวนมาก ร้านค้าก็มีกำไรมาก และสามารถที่จะนำเงินกำไรนั้นไปจัดสรรปันผลและเฉลี่ยคืนให้แก่ผู้ซื้อเมื่อสิ้นปีได้มากเช่นเดียวกัน
2. ความเสียสละ ซื่อสัตย์ของคณะกรรมการ ผู้จัดการและพนักงานร้านค้า ที่ทำให้เงินไม่รั่วไหล ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีความศรัทธาในร้านค้าแห่งนี้เพิ่มขึ้น อันจะนำไปสู่การซื้อสินค้ามากขึ้นด้วย

5. ระบบบัญชีชุมชน

ในสถานการณ์เศรษฐกิจปัจจุบัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ ในชุมชน จำเป็นต้องมีข้อมูลเป็นของตนเอง ระบบบัญชีชุมชนจึงมีความสำคัญประการหนึ่ง เพราะจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารจัดการ กิจการชุมชนต้องเรียนรู้และพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ

บัญชี เป็นเครื่องมือในการบันทึกความเคลื่อนไหวทางการเงิน เพราะจะเอื้อให้กิจการมีข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจ วิเคราะห์ วางแผนและดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันชุมชนได้มีการพัฒนาระบบบัญชีมากมายหลายรูปแบบ ตั้งแต่ระบบบัญชีเดี่ยวอย่างง่าย หรือบัญชีชาวบ้าน บัญชีตามมาตรฐานสากล หรือบัญชีคู่ หรือการบันทึกโดยใช้คอมพิวเตอร์ แต่ก็ยังมีอีกหลายชุมชนที่กำลังหาหรือปรับปรุงแนวทาง รูปแบบบัญชีให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง ซึ่งบัญชีที่ดีต้อง ทำให้สามารถรู้ที่มาของเงินชัดเจน อ้างอิงและตรวจสอบได้

6. องค์การประชาชน

การจัดตั้งองค์การประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนมีจิตสำนึกและตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ตนเองประสบอยู่ในลักษณะที่ตนเองมีความรู้สึก ว่า หากตนเป็นผู้เสียเปรียบในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และคิดว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขในระดับ (Degree) ของความเสียเปรียบดังกล่าวนั้นลดลงด้วยวิธีการรวมกลุ่มกันขึ้นตามกิจกรรมที่ตนต้องการ เพื่อที่จะได้มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองดังกล่าว (ชอบ เข้มกลัด, เอกสารอัดสำเนา, 2531)

การจัดตั้งกลุ่มองค์กรประชาชน จึงเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนที่ด้อยโอกาสหรือเสียเปรียบ โดยมีความคิด วัตถุประสงค์ความมุ่งมั่นทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่ม เพื่อให้เกิดอำนาจในการต่อรอง ในการแก้ไขปัญหา มีกิจกรรมที่จะต้องสนองวัตถุประสงค์นั้นๆ ลักษณะของกลุ่มอาจจะอยู่ในรูปที่เป็นทางการที่ชัดเจน เช่น สหกรณ์ กรรมการชุมชน หรือไม่เป็นทางการแต่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาได้ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ

7. แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (Structural-Functionalism) มีหลักการ 7 ข้อ ดังนี้ (คารณี รักดี, 2540, น.63-64)

- 1) การมองสังคมในภาพรวม ในลักษณะที่เป็นระบบหรือส่วนต่างๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
- 2) เหตุและผลของการกระทำมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

3) แม้ว่าจะไม่มีการบูรณาการที่สมบูรณ์ แต่โดยพื้นฐานแล้ว ระบบสังคมมีสภาพเป็นดุลยภาพเชิงพลวัต การปรับตัวสนองต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นสุดท้ายที่เกิดขึ้นภายในระบบ แนวโน้มหลักจึงได้แก่การมุ่งสู่เสถียรภาพ และมีความเฉื่อย ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยกลไกการปรับตัวและการควบคุมทางสังคม

4) เมื่อเกิดการไม่ทำหน้าที่ตามข้อ 3 จะเกิดความตึงเครียดและความเบี่ยงเบน ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเป็นเวลานาน แต่ลักษณะเหล่านี้มักจะแก้ไขตัวเองได้

5) การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในลักษณะของการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เกิดขึ้นในทันทีทันใด การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นรุนแรงจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างส่วนบนเป็นส่วนใหญ่ แต่โครงสร้างและองค์ประกอบหลักของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

6) การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากแหล่งพื้นฐานสามประการ คือ การปรับตัวของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ความเจริญเติบโตจากการแยกแยะกับการสร้างนวัตกรรมเชิงโครงสร้างและการหน้าที่หรือการที่บุคคลหรือกลุ่มในสังคมสร้างนวัตกรรมขึ้น

7) ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างบูรณาการของสังคม คือ ฉันทามติทางค่านิยม (value consensus) รากฐานของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมประกอบด้วยเป้าหมายหรือหลักการกว้างๆ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบสังคมนั้นเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม ระบบค่านิยมหรือคุณธรรมไม่เพียงแต่จะเป็นแหล่งกำเนิดบูรณาการที่ลึกซึ้งและสำคัญที่สุดเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบส่วนที่มั่นคงมากที่สุดในระบบสังคมวัฒนธรรมด้วย

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า แนวคิดโครงสร้างการหน้าที่เป็นลักษณะการมองสังคมในลักษณะที่เป็นระบบและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยพื้นฐานของค่านิยมร่วมกันของสังคม เพื่อให้เกิดสังคมที่มีสภาพเป็นดุลยภาพ มีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ฉันทามติทางค่านิยม (value consensus) เป็นรากฐานของโครงสร้างทางสังคม สมาชิกส่วนใหญ่ของระบบสังคมนั้นเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม ระบบค่านิยมหรือคุณธรรมไม่เพียงแต่จะเป็นแหล่งกำเนิดบูรณาการที่ลึกซึ้งและสำคัญที่สุดเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบส่วนที่มั่นคงมากที่สุดในระบบสังคมวัฒนธรรมด้วย

หากพิจารณาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ จะเห็นได้ว่า การยอมรับระบบการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ถือเป็นฉันทามติหรือข้อตกลงร่วมกันของสมาชิก การที่สมาชิกส่วนใหญ่เห็นความสำคัญ และต้องการช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม โดยมีสถาบันศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการเริ่มต้นระบบแลกเปลี่ยนชุมชนด้วย เนื่องจากเป็นผู้ได้รับการยอมรับจากสมาชิก ดังนั้น หากผู้นำกลุ่มมีความเข้าใจระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ก็จะสามารถถ่ายทอดแนวความคิดนี้ให้สมาชิกในกลุ่มได้ไม่ยากนัก

8. แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital)

ท่ามกลางสังคมสมัยใหม่เช่นปัจจุบันที่สังคมมีความซับซ้อน สมาชิกในสังคมมีวิถีชีวิตแบบตัวใครตัวมัน และมีความเป็นปัจเจกนิยมสูง ประกอบกับที่ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านต่างๆ ทุนทางสังคมจึงมีความจำเป็นและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในหลายๆ ด้าน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย การช่วยเสริมสร้างทางเลือกอันหลากหลายให้แก่สังคมโดยการสนับสนุนให้กลุ่มชนต่างๆ สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น(อานันท์ กาญจนพันธุ์,2541)

ทุนทางสังคม หมายถึง ระดับความผูกพันทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนโดยคนในชุมชน ประกอบด้วยการมีเครือข่ายของสังคมที่มีความใกล้ชิด ความมั่นคงของความสัมพันธ์ทางสังคม การร่วมมือกันเป็นไปอย่างค่อเนื่อง การติดต่อสื่อสารต่อเนื่องและสม่ำเสมอ การสนับสนุนให้ระบบ การจัดการบริหารของกลุ่มคงอยู่

ทุนทางสังคมที่มีความสำคัญมากและไม่ควรมองข้ามของสังคมไทย คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติซึ่งมีบทบาทอย่างชัดเจนในช่วยวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมา (นิธิ เอียวศรีวงศ์,2541,น.6) การมองทุนทางสังคมในมิติข้างต้นเป็นการมองในแง่บวกที่จะนำไปสู่ทางออกของปัญหาในปัจจุบัน ทุนทางสังคม จึงเป็นระดับความผูกพันทางสังคมซึ่งมีอยู่ในชุมชน โดยอิงกระบวนการต่างๆ ระหว่างคนในชุมชนในการร่วมกันกำหนดเครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจทางสังคม รวมทั้งเกื้อหนุนการประสานงานและความร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

อาจกล่าวได้ว่า ทุนทางสังคมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์อันหลากหลายในชีวิตประจำวันระหว่างผู้คน โดยมีบรรทัดฐานด้านความช่วยเหลือ ความเห็นใจผู้อื่นและความไว้วางใจกัน ความผูกพันดังกล่าวยิ่งมากขึ้นเท่าไร สมาชิก ชุมชนก็จะร่วมมือกันมากขึ้นเท่านั้น เพื่อผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน (ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์,2541,น.45-46)

ประเด็นพิจารณาทุนทางสังคม

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้กล่าวถึง ทุนทางสังคมในสังคมไทยว่าอยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ หลักการตอบแทนกัน (reciprocity) และหลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน(communality) มีรายละเอียดดังนี้

1) หลักการตอบแทนกัน(reciprocity)ถือว่าเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกันเป็นกลไกการสร้างความร่วมมือ เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานแบบลงแขก การผลัดกันช่วยกันสร้างบ้านให้สมาชิกในชุมชน รวมถึงการระดมแรงงานเพื่อกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เป็นหลักการที่เน้นความเท่าเทียม เป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็นสถาบันสำคัญในชุมชน ถือเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงอีกทางหนึ่งของชีวิต

2) หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (communality) ถือเป็นทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะหมายถึงการใช้พื้นที่ส่วนร่วมของชุมชนในด้านต่างๆ กล่าวคือ นอกจากจะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้แล้ว ยังแฝงนัยของการจัดการร่วมกันของชุมชนโดยกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุมการใช้พื้นที่อันถือเป็นสมาชิกในชุมชน(อานันท์ กาญจนพันธุ์,2541, น.4-6)

สำหรับปัจจัยต่างๆ ที่จะทำให้ทุนทางสังคมมีความยั่งยืนประกอบไปด้วย (1) การมีเครือข่ายสังคมที่มีความใกล้ชิดกัน (closure of social works) (2) ความมั่นคงของความสัมพันธ์ทางสังคม (stability of social relations) (3) การร่วมมือกันเป็นไปอย่างต่อเนื่อง (continuity of mutual aid arrangements) (4) การรักษาติดต่อสื่อสารให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ (maintenance of regular communications) (5) สนับสนุนให้การควบคุมบริหารของกลุ่มคงอยู่ (existence of government incentives) (Francisco A.Magno ,DSSEA UPDATE, Number 5, September- December,1999:7 อ้างถึงใน กนกรัตน์ กิติวิวัฒน์,2543)

5. การลงพื้นที่ภาคสนาม

การลงพื้นที่เพื่อทำวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

5.1 การเก็บข้อมูลโดยวิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การประชุมกลุ่ม การเล่นเกมบทบาทสมมติ และการชมวิดีโอของ อ.อุศุข จ.ยโสธร

เมื่อทีมวิจัยได้ลงพื้นที่และอธิบายลักษณะการแลกเปลี่ยนชุมชนให้ชาวบ้านฟัง โดยให้ชาวบ้านได้เล่นเกมบทบาทสมมติ ทำให้ชาวบ้านเข้าใจระบบการแลกเปลี่ยนมากขึ้น ชาวบ้านสรุปบทเรียนจากการเล่นเกม ผู้ศึกษาได้ให้ชาวบ้านเขียนรายการที่ซื้อในแต่ละวัน พบว่าส่วนใหญ่ของใช้ที่ซื้อเป็นสินค้านอกชุมชน เช่น ผงซักฟอก สบู่ ขนมสำเร็จรูป หลังจากนั้นผู้ศึกษาได้อธิบายปรากฏการณ์ของ “โอ่งกันรั่ว” “การเล่นเกมบทบาทสมมติ” และการชมวิดีโอการแลกเปลี่ยนที่ อ.อุศุข จ.ยโสธร ดังรายละเอียดดังนี้

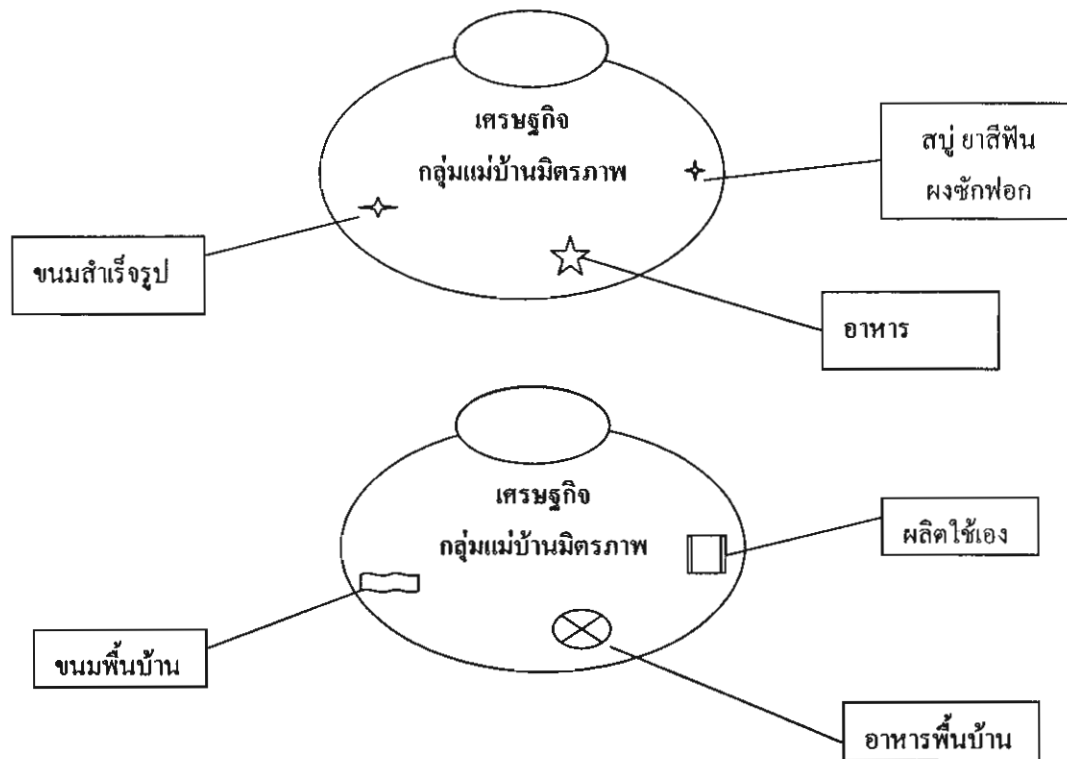
1. โอ่งกันรั่ว

การวิเคราะห์เศรษฐกิจแบบโอ่งกันรั่วนั้น เป็นการอธิบายถึงระบบการไหลเวียนของเงินระหว่างในและนอกชุมชน โดยกำหนดสัญลักษณ์แทนระบบเศรษฐกิจของชุมชนว่าเปรียบเสมือนโอ่ง ถ้ามีรูรั่วซึ่งก็เปรียบเหมือนช่องทางที่เงินไหลออกจากชุมชนมาก แต่ไม่มีช่องทางที่เงินจะเข้ามาชุมชนหรือมีน้อย ก็จะทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนเงินในชุมชน หรือปัญหาความยากจนนั่นเอง

“เราจะมีกิจกรรมเรื่องการจัดการศึกษาาร่วมกันด้วย สมมติเป็นโอ่งใบหนึ่ง สมมติการไหลเข้าไหลออกของเงินให้เค้าเห็น แล้วก็ให้เค้าวิเคราะห์ข้อมูลของเค้าว่าในครอบครัวของเค้ามีเงินเข้า

มาอย่างไรบ้าง แล้วออกไปอย่างไรบ้าง เราจะอุดรูรั่วได้อย่างไร มีทางไหนบ้าง" (สัมภาษณ์, พรพิศรา คลังภูเขียว, 15 เม.ย.46)

รูปที่ 3 แสดงเศรษฐกิจของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

โอ่งกันรั่ว

2. การเล่นเกมบทบาทสมมติ

นอกจากการใช้สื่อ "โอ่งกันรั่ว" ในการถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน แล้ว ยังพบว่า รูปแบบของการ "เล่นเกมบทบาทสมมติ" ได้แก่ลักษณะการกำหนดสื่อที่จะใช้เพื่อการถ่ายทอดแนวความคิดออกมาในเชิงสัญลักษณ์ และกำหนดบทบาทให้กับสมาชิกได้ทดลอง และมีส่วนร่วมในสถานการณ์จำลองที่กำหนดสภาพแวดล้อมให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงมากที่สุด

การเล่นเกมบทบาทสมมติหรือ role play มีการกำหนดสถานการณ์สมมติในรูปแบบของตลาดซื้อขายสินค้า พร้อมกับสมมติบทบาทให้กับชาวบ้านให้แต่ละคนเป็นบุคคลในตลาด เช่น คนซื้อ พ่อค้าแม่ค้า แห่เงิน (เอาเงินมาซื้อสินค้า) ฯลฯ ซึ่งมีการกำหนดรูปแบบของสื่อกลางการแลกเปลี่ยนเป็นลักษณะอุปถัมภ์ เป็นสัญลักษณ์แทนระบบเงินตราชุมชน โดยให้กลุ่มผู้เล่นเกมบทบาทสมมติใช้อุปถัมภ์ควบคู่กับเงินบาทเพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของการมีสื่อกลางการแลกเปลี่ยนที่เป็นของชุมชนเอง อันเป็นขั้นตอนการสร้างความรู้เพื่อผลในการยอมรับการแลกเปลี่ยนชุมชน

จากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า กลุ่มที่มีความกระตือรือร้นในการเล่นบทบาทสมมติมากที่สุด คือ กลุ่มแม่บ้าน เนื่องจากเหตุผลที่กลุ่มแม่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบดูแลทางการเงินของครอบครัว ควบคุมรายรับ-รายจ่าย ตลอดจนการจัดซื้อสินค้าต่างๆ เข้ามาใช้ในครัว

3. การนำเสนอวิธีทัศนัยการแลกเปลี่ยนชุมชนที่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร

หลังจากที่ชาวบ้านได้ชมวิธีทัศนัยการแลกเปลี่ยนชุมชนที่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร ชาวบ้านกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ ได้มีการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ส่วนใหญ่เห็นว่า การแลกเปลี่ยนที่ทำอยู่ในระบบหักบัญชีเป็นสิ่งที่ดีอยู่แล้ว เพียงต้องทำให้เป็นระบบมากขึ้น แต่การทำคู่มือ “บุญ” เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เป็นสิ่งที่ยุ่งยาก ต้องมีอุปกรณ์เพิ่มขึ้น และประการสำคัญที่เป็นข้อจำกัดคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องใช้ทำงานภายนอกด้วย ดังนั้น ระบบหักบัญชีน่าจะเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะมีความสะดวก รวดเร็ว

เมื่อทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนจากการนำเสนอและได้ข้อสรุปเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนแล้ว ผู้ศึกษาได้มอบหมายให้สมาชิกในกลุ่มเขียนความต้องการของตนเอง และความสามารถของตนที่ทำได้ เช่น ป่าสมใจ และน้ำตุ๊กตาที่มีความสามารถทำขนมพื้นบ้าน ได้เขียนว่าตนเองมีสามารถทำชาลาเปา ข้าวต้มมัด โรตีสานมเทียน ขนมตาล ห่อหมก และจากการสำรวจพบว่า ขนมที่ชาวบ้านเหล่านี้ทำเป็นที่ต้องการของสมาชิกในกลุ่ม จึงได้ตกลงกันว่าจะนำขนมเหล่านี้ส่งขายให้ร้านค้าในราคาที่ต่ำกว่าที่ขายเอง โดยสามารถแลกเปลี่ยนของใช้ในบ้านได้ เช่น แป้ง น้ำมัน น้ำตาล และของใช้ที่จำเป็นในร้าน ปัจจุบันมีสมาชิกเข้าร่วมในระบบแลกเปลี่ยนดังกล่าวมากขึ้น โดยสมาชิกรู้จักผลิตสินค้าเองมากขึ้น เช่น ข้าวหมาก ขนมปัง น้ำผลไม้

นอกจากนี้ยังมอบหมายให้สมาชิกจัดทำรายรับ-จ่ายของตน ผลการสำรวจพบว่า สมาชิกให้ความสนใจการทำรายการรับ-จ่ายด้วยดี แต่ทำรายการได้เพียง 15 วัน ยังไม่อาจวิเคราะห์ความต้องการในชุมชนได้ ผู้ศึกษาจึงให้แบบสำรวจกลับไปทำอีกครั้ง ผลปรากฏว่า สมาชิกไม่ได้ตอบกลับ เนื่องจากเหตุผลที่สมาชิกส่วนใหญ่ไม่มีเวลา (แบบสำรวจ, คู่มือการแลกเปลี่ยน)

5.2 การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จากบุคคลสำคัญของกลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา ผู้นำหรือประธานกลุ่มแม่บ้านฯ / กลุ่มออมทรัพย์ สมาชิกของชุมชนทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านฯ รวมถึงกลุ่มผู้ยากลำบากที่ได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มแม่บ้าน ประกอบด้วย เด็กและผู้สูงอายุ ในส่วนนี้เป็นการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ

หลังจากที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปทำความรู้จักชุมชนแล้ว และได้นำเสนอวัตถุประสงค์ของโครงการระบบแลกเปลี่ยนชุมชน โดยเล่าถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย จากนั้นให้ชาวบ้านได้เล่าประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนในชุมชน เริ่มแรกชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจว่าอะไรคือการแลกเปลี่ยน และสิ่งที่ทำอยู่เป็นการแลกเปลี่ยนหรือไม่ ชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งเป็นคนขายชาลาเปาได้

เล่าให้ฟังว่า “ตนเองเป็นคนหนึ่งที่ได้นำขนมที่ทำขึ้นไปแลกวัตถุดิบในการผลิต เช่น แป้ง น้ำตาล ในร้านค้า ทำเช่นนี้มานาน แต่ไม่รู้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยน”(สัมภาษณ์,นางสมใจ ช่อนกลิ่น, 19 มี.ค.46)

จากการลงพื้นที่และได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับกลุ่มแม่บ้าน พบว่า กลุ่มแม่บ้าน มิตรภาพฯ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันบ้างแล้ว เพียงแต่ชาวบ้านยังไม่เข้าใจว่าสิ่งที่ทำอยู่เป็นการแลกเปลี่ยน เนื่องจากเป็นวิถีชีวิตประจำวันที่ต้องการช่วยเหลือกันในชุมชน โดยรูปแบบการแลกเปลี่ยนเป็นลักษณะการหักบัญชี สมาชิกสามารถแลกสินค้าที่ทำขึ้นกับของในร้านค้า รวมกับเงินสดที่ขายได้ แต่เป็นการแลกเปลี่ยนของเพียงไม่กี่ชนิด เช่น การทำซาลาเปา ขนมปัง ดังรายการต่อไปนี้

**ตารางที่ 2 แสดงรายการแสดงการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
ของนางสมใจ เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2546**

วัน/เดือน/ปี	รายการซื้อ	จำนวนเงิน (บาท)	ฝากขายของในร้านค้า	จำนวนเงิน (บาท)
1 ก.ค.46	อุปกรณ์ทำขนมและของใช้ในร้าน	1,043	ชาลาเป่า 40 ลูก	160
2	-	-	-	-
3	นม น้ำตาล	34	ชาลาเป่า 30 ลูก	120
4	-	-	-	-
5	-	-	-	-
6	-	-	-	-
7	กาแฟ น้ำมัน นม ยีสต์	660	ชาลาเป่า 40 ลูก	160
8	-	-	-	-
9	-	-	-	-
10	แป้งบัวแดง 2 ถุง น้ำมัน 3 ขวด, ยีสต์และนม	901	โรตีสี 30 แผ่น	120
11	-	-	-	-
12	นม น้ำมัน ข้าว ยีสต์	434	ชาลาเป่า 40 ลูก	160
13	-	-	-	-
14	-	-	-	-
15	-	-	-	-
16	น้ำตาล 2 กิโลกรัม	30	ชาลาเป่า 30 ลูก โรตีสี 20 แผ่น	200
17	-	-	-	-
18	ยีสต์ ซอสภูเขาทอง	65	ชาลาเป่า 30 ลูก โรตีสี 20 แผ่น	200
19	-	-	-	-
20	-	-	-	-
21	แป้งมัน 2 ถุง น้ำมัน 3 ขวด นม 4 กระป๋อง น้ำตาล 5 กก.	761	ชาลาเป่า 40 ลูก	160

วัน/เดือน/ปี	รายการซื้อ	จำนวนเงิน (บาท)	ฝากขายของในร้านค้า	จำนวนเงิน (บาท)
22	-	-	-	-
23	ถั่วดำ น้ำตาลทราย	60	ชาลาเปา 50 ลูก	200
24	-	-	-	-
25	-	-	-	-
26	-	-	-	-
27	-	-	-	-
28	-	-	-	-
29				
30	แป้ง น้ำตาล	159	ชาลาเปา 50 ลูก	200
31	-	-	-	-
	รวม	4,053	รวม	2,520

* สมาชิกต้องจ่ายเงินสดอีก 1,633 บาท

ในการแลกเปลี่ยนของกลุ่มมิตรภาพฯ ประธานกลุ่มได้เล่าให้ฟังว่า “ชุมชนมิตรภาพมีกลุ่มแม่บ้านจำนวนมาก และมีความสามารถในการทำขนม ทางร้านค้าได้ให้ความช่วยเหลือเพื่อให้คนเหล่านั้นได้มีอาชีพ มีรายได้เสริม จึงคิดวิธีการอย่างง่ายเพื่อเป็นการช่วยเหลือ โดยอาศัยความไว้นื้อเชื่อใจกัน วิธีการแลกเปลี่ยนดังกล่าวทำได้ไม่ยุ่งยาก มีการจดบันทึกรายซื้อ-รายการขาย อีกทั้งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ร้านค้าด้วย” (สัมภาษณ์,ประธานกลุ่ม, 13ต.ค.46)

นอกจากนี้ สมาชิกที่นำของมาแลกเปลี่ยนในร้านค้าได้เห็นประโยชน์ และเห็นว่าสามารถเก็บเงินสดไปใช้ในด้านอื่นได้ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “การแลกเปลี่ยนของกับของเป็นสิ่งที่ดี เท่ากับเป็นการช่วยในเรื่องการลงทุน การแลกของในร้านค้าทำได้ง่าย และสะดวก เงินที่เหลือจากการขายสามารถนำไปช่วยเหลือครอบครัวได้” (สัมภาษณ์,นางสมใจ ช่อนกลิ่น, 13 ต.ค.46)

หลังจากที่ได้มีการพูดคุยกับชาวบ้านกลุ่มมิตรภาพฯ ระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของชุมชนคือ ปัญหาการว่างงาน มีคนว่างงานเป็นจำนวนมาก จะมีวิธีการอย่างไรที่จะช่วยเหลือคนว่างงานเหล่านั้นให้มีรายได้ เพื่อไม่ให้ปัญหาสังคม ผู้ศึกษาได้ถามต่อไปว่าทางกลุ่มหรือชุมชนได้จัดให้มีการแลกเปลี่ยนในรูปแบบของการใช้แรงงานหรือไม่ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจว่าระบบแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นอย่างไร ที่ทำอยู่ขณะนี้ถือเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือไม่ เช่น การช่วยงานในชุมชน และได้ข่าวสารตอบแทน เมื่อทีมวิจัยได้เข้าไปอธิบายเกี่ยวกับ

ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนว่านอกจากการแลกเปลี่ยนของกับของแล้ว การแลกเปลี่ยนแรงงานถือเป็นการแลกเปลี่ยนได้ด้วย

ปัจจุบัน มีสมาชิกสนใจและเริ่มมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในชุมชนมากขึ้น จากการบันทึกของประธานกลุ่ม พบว่ามีชาวบ้านจำนวนหนึ่งมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกับของในร้านค้า ดังรายการต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงรายการสิ่งของกับการแลกเปลี่ยนแรงงาน

วัน/เดือน/ปี	รายการ	การแลกเปลี่ยน
1 พ.ค.46	ประชุมผู้ปกครอง เยาวชน 60 คน มีสมจิตร,วิธวัฒน์, รอปือะ มาช่วย	ให้ข้าวสารคนละ 5 ก.ก.
13 พ.ค. 46	นางสมจิตร เอ็มโอด ช่วยซ่อมหลังคาร้านค้า 2 วัน	ให้ข้าวสาร 10 ก.ก. ไข่ 20 ฟอง น้ำปลา 2 ขวด กระป๋อง 5 ก.ก.
15 พ.ค. 46	นางสมจิตร เอ็มโอด ช่วยทำความสะอาดร้านค้า	ให้ข้าวสาร 5 ก.ก.
16 พ.ค. 46	นายวิธวัฒน์ มาช่วยทำความสะอาดและ ช่วยยกเก้าอี้ในสถาบันเสนาห์- อำนวย (โรงเรียนสอนศาสนา)	ให้ข้าว 5 ก.ก.
16 พ.ค.46	มีประชุมที่สถาบันเสนาห์ - อำนวย (โรงเรียนสอนศาสนา) เรื่องเอดส์ มีเจ้าหน้าที่มา 30 คน มีสมจิตร-วิธวัฒน์-ชูชบ มาช่วยบริการอาหารแก่ผู้ที่มาประชุม	ให้ข้าวสารคนละ 5 ก.ก.
1 มิ.ย.46	ช่วยกันพัฒนาสิ่งแวดล้อม กวาดขยะ เก็บขยะในคลอง คน มาช่วย 10 คน	ให้ข้าวสารคนละ 5 ก.ก.
1 มิ.ย.46	ประชุมเรื่องยุ่งยากกับเจ้าหน้าที่ส ธารณสุข 30 คน สมจิตร, วิธวัฒน์,ชูชบ,รอปือะ มาช่วยจัดสถานที่และบริการ	ให้ข้าวสารคนละ 5 ก.ก.
1 ก.ค.46	ประชุมเรื่องทั่วไปของชุมชนกลุ่มแม่บ้าน มีสมจิตรและ รอปือะมาช่วยอำนวยความสะดวก	ให้ไข่คนละ 2 ฟอง
1 ส.ค.46	เชิญชวนชาวบ้านให้ช่วยกันทำความสะอาดถนน ลำคลอง เพื่อถวายแด่แม่ของแผ่นดิน	ทำอาหารเลี้ยงและทุกคน ช่วยกันสมทบเงินช่วยทำอาหารกิน

(จากการบันทึกของนางสมบุรณ์ มิฮารน,ประธานกลุ่ม)

5.3 การใช้แบบสอบถามแสดงความคิดเห็น โดยสำรวจความคิดเห็นจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ และไม่ใช่สมาชิก

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของสมาชิกในกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

จากการสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถามสมาชิกกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ จำนวน 20 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 14 คน (ร้อยละ 70) และเป็นเพศชายจำนวน 6 คน (ร้อยละ 30) โดยกลุ่มตัวอย่างมีอายุระหว่าง 31-40 ปี และระหว่าง 51-60 ปี มีจำนวนเท่ากันคือ 7 คน (ร้อยละ 35) รองลงมาอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 4 คน (ร้อยละ 20)

นอกจากนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 8 คน (ร้อยละ 40) รองลงมาอาชีพแม่บ้าน จำนวน 6 คน (ร้อยละ 30)

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเข้าร่วมเป็นสมาชิกที่กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพจัดขึ้น โดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกมากกว่า 1 กลุ่ม และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ผู้ใหญ่อายุ 17 คน (ร้อยละ 85) รองลงมาเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพจำนวน 6 คน (ร้อยละ 30)

สำหรับการเข้าร่วมระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีเหตุผลในการเข้าร่วมที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มตัวอย่างให้เหตุผลมากกว่า 1 ข้อ คือ ได้สินค้ามาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้สมาชิกขายของได้ ไม่ต้องกลัวของเหลือ จำนวน 14 คน (ร้อยละ 70) รองลงมา เห็นว่าสามารถยืดหยุ่นมาใช้ก่อนจำนวน 13 คน (ร้อยละ 65)

ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนของสมาชิก สามารถตอบได้มากกว่า 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าร่วมประชุมสมาชิกจำนวน 14 คน (ร้อยละ 70) รองลงมาแลกเปลี่ยนสินค้าในร้านค้าจำนวน 13 คน (ร้อยละ 65) โดยระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนของสมาชิก พบว่า ส่วนใหญ่เข้าร่วมสัปดาห์ละ 2-3 วัน จำนวน 10 คน (ร้อยละ 50) และ สัปดาห์ละครั้งจำนวน 7 คน (ร้อยละ 35)

การแลกเปลี่ยนชุมชน พบว่า โดยส่วนใหญ่สมาชิกแลกเปลี่ยนที่ทำขึ้นกับร้านค้า เช่น อาหาร ขนมชาลาเปา โรตีส ข้าวต้มมัด ขนมเทียน ขนมตาล ห่อหมก โดยการหักบัญชี จำนวน 11 คน (ร้อยละ 55) รองลงมาเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกับของในร้านค้าจำนวน 9 คน เช่น การสอนหนังสือให้กับเยาวชนได้ค่าตอบแทนเป็นของใช้ในร้านค้า และการช่วยกิจกรรมที่กลุ่มจัดขึ้น (ร้อยละ 45) โดยสมาชิกส่วนใหญ่แลกเปลี่ยนระหว่างร้านค้าจำนวน 14 คน (ร้อยละ 70) และแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างกลุ่มแม่บ้านจำนวน 6 คน (ร้อยละ 30)

สำหรับของที่นำมาแลกเปลี่ยนกันนั้น พบว่า เป็นของที่มียุ่เดิมเหลือจากการผลิตเพื่อขาย จำนวน 16 คน (ร้อยละ 80) และของที่นำมาใหม่เพื่อแลกเปลี่ยนในร้านค้าจำนวน 4 คน (ร้อยละ 20) ประโยชน์ของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน โดยสามารถตอบได้มากกว่า 1 พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่า ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในชุมชน จำนวน 17 คน (ร้อยละ 85) รองลงมาช่วยลดความขัดแย้งในชุมชน และลดความเหลื่อมล้ำในชุมชนจำนวน 14 คน (ร้อยละ 70) (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 แสดงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
1) หญิง	14	70
2) ชาย	6	30
รวม	20	100
2. อายุ (ปี)		
1) 20-30	1	5
2) 31-40	7	35
3) 41-50	4	20
4) 51-60	7	35
5) 61 ปีขึ้นไป	1	5
รวม	20	100
3. อาชีพ		
1) ค้าขาย	8	40
2) แม่บ้าน	6	30
3) รับจ้างทั่วไป	3	15
4) ธุรกิจส่วนตัว	2	10
5) ครูสอนศาสนา	1	5
รวม	20	100
4. การเข้าร่วมเป็นสมาชิก		
1) กลุ่มออมทรัพย์ผู้ใหญ่	17	85
2) กลุ่มอาชีพ	6	30
3) สหกรณ์ร้านค้า	5	25
4) กลุ่มกีฬา	4	20
5) กลุ่มจริยธรรม	1	5
6) กลุ่มเยาวชน	1	5
		(ตอบมากกว่า 1)

ตารางที่ 2 แสดงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ (ต่อ)

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
5. เหตุผลของการเข้าร่วมระบบแลกเปลี่ยนฯ 1) ได้สินค้ามาแลกเปลี่ยน สมาชิกขายของได้ 2) สามารถขึ้นของมาใช้ก่อน 3) ทำให้มีรายได้ช่วยเหลือครอบครัว และลดภาระค่าใช้จ่าย 4) มีเงินออมไว้ใช้ยามเดือดร้อน 5) มีเงินหมุนเวียน 6) ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน 7) เป็นแบบอย่างให้กับบุตรหลานได้รู้จักการใช้ประโยชน์ของเงินตรา	14 13 7 6 5 2 1	70 65 35 30 25 10 5 (ตอบได้มากกว่า 1)
6. ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยน 1) เข้าร่วมประชุมสมาชิก 2) แลกเปลี่ยนสินค้าในร้านค้า 3) เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการที่โครงการจัดให้ 4) แลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล 5) แลกเปลี่ยนแรงงาน	14 13 12 6 3	70 65 60 30 15 (ตอบได้มากกว่า 1)
7. ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยน 1) สมาชิกเข้าร่วมสัปดาห์ละ 2-3 วัน 2) สัปดาห์ละครั้ง 3) สองสัปดาห์ต่อครั้ง 4) เดือนละครั้ง รวม	10 7 2 1 20	50 35 10 5 100

ตารางที่ 2 แสดงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ (ต่อ)

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
8. รูปแบบการแลกเปลี่ยนชุมชน		
1) แลกของที่ทำขึ้นกับร้านค้า	11	55
2) การแลกเปลี่ยนแรงงานกับของในร้านค้า	9	45
รวม	20	100
9. การแลกเปลี่ยนของสมาชิก		
1) ระหว่างร้านค้า	14	70
2) แลกเปลี่ยนกันเองระหว่างกลุ่ม	6	30
รวม	20	100
10. ของที่นำมาแลกเปลี่ยน		
1) ของที่มีอยู่เดิมเหลือจากการผลิตเพื่อขาย	16	80
2) ของที่นำมาใหม่เพื่อแลกในร้านค้า	4	20
รวม	20	100
11. ประโยชน์ของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน		
1) ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน	17	85
2) ช่วยลดความขัดแย้งในชุมชน	14	70
3) ลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน	14	70
4) ช่วยลดภาระหนี้สิน	13	65
5) ทำให้เกิดความร่วมมือกันทำกิจกรรม	5	25
6) ช่วยออมเงินบาท	2	10
		(ตอบได้มากกว่า 1)

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาแลกเปลี่ยนภายในชุมชนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ จะเห็นได้ถึงพัฒนาการในการแลกเปลี่ยนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ พบว่า สมาชิกกลุ่มแม่บ้านฯ ส่วนใหญ่มีการตื่นตัวและสนใจที่จะทำการแลกเปลี่ยนมากขึ้น จากของที่นำมาแลกกันเพียงไม่กี่ชนิด ปัจจุบันพบว่าจำนวนของที่นำมาแลกเปลี่ยนมีมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าการแลกเปลี่ยนโดยใช้แรงงานด้วย ลักษณะดังกล่าว แม้จะเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของระบบแลกเปลี่ยนที่ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก แต่แสดงให้เห็นได้ว่า กลุ่มมีความพยายามที่จะพึ่งตนเอง และมีการช่วยเหลือกันในชุมชน

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

สำหรับการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ จำนวน 20 คน ประกอบด้วย เพศหญิงจำนวน 16 คน (ร้อยละ 80) และเพศชายจำนวน 4 คน (ร้อยละ 20) โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 20-30 จำนวน 7 คน (ร้อยละ 35) รองลงมาอยู่ระหว่าง 31-40 จำนวน 6 คน (ร้อยละ 30) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปจำนวน 8 คน (ร้อยละ 40) รองลงมาอาชีพแม่บ้าน/พ่อบ้าน จำนวน 5 คน (ร้อยละ 25)

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ โดยกลุ่มตัวอย่างสามารถตอบได้มากกว่า 1 พบว่าส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มใดเลยจำนวน 14 คน (ร้อยละ 70) นอกจากนั้นเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 6 คน (ร้อยละ 30)

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้จักระบบแลกเปลี่ยนจำนวน 18 คน (ร้อยละ 90) โดยส่วนใหญ่เคยเห็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านฯ เอาของมาแลกเปลี่ยนในร้านค้าจำนวน 12 คน (ร้อยละ 60) รองลงมาเห็นว่าสมาชิกมีการแลกเปลี่ยนของในร้านค้าจำนวน 4 คน (ร้อยละ 20) สำหรับเหตุผลของการไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกระบบแลกเปลี่ยนพบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่สะดวกจำนวน 14 คน (ร้อยละ 70) รองลงมาเห็นว่าไม่มีเวลา ต้องทำงานข้างนอก และไม่มีความรู้ในการทำขนม จำนวน 6 คน (ร้อยละ 30)

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นสามารถตอบได้มากกว่า 1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าชุมชนที่จะเข้มแข็งเมื่อชุมชนรู้จักพึ่งตนเองได้ จำนวน 16 คน (ร้อยละ 80) สมาชิกในชุมชนต้องรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพและช่วยเหลือกันในชุมชน จำนวน 15 (ร้อยละ 75) (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 แสดงความเห็นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านฯ

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
1) หญิง	16	80
2) ชาย	4	20
รวม	20	100
2. อายุ		
1) ระหว่าง 20-30	7	35
2) ระหว่าง 31-40	6	30
3) ระหว่าง 41-50	4	20
4) ระหว่าง 51-60	2	10
5) 60 ปีขึ้นไป	1	5
รวม	20	100

ตารางที่ 5 แสดงความเห็นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่สมาชิก (ต่อ)

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
3. อาชีพ		
1) รับจ้างทั่วไป	8	40
2) แม่บ้าน/ พ่อบ้าน	5	25
3) ค้าขาย	3	15
4) เลี้ยงเด็ก	1	5
5) ว่างงาน	3	15
รวม	20	100
4. การเข้าร่วมกิจกรรมการ		
1) ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มใดเลย	14	70
2) เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มออมทรัพย์	6	30
รวม	20	100
5. รู้จักระบบแลกเปลี่ยน		
1) รู้จักระบบแลกเปลี่ยน	18	90
2) ไม่รู้จักระบบแลกเปลี่ยน	2	10
รวม	20	100
6. ความรู้เกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยน		
1) เคยเห็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านฯ เอาของมาแลกในร้านค้า	12	60
2) รู้ว่าสมาชิกมีการแลกเปลี่ยนของ ในร้านค้า	4	20
3) เคยเห็นมีการแลกเปลี่ยนแรงงาน กับร้านค้า	4	20
4) ไม่รู้ว่ามึระบบแลกเปลี่ยน	2	10
รวม	20	100

ตารางที่ 5 แสดงความเห็นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่สมาชิก (ต่อ)

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
7. เหตุผลของการไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกระบบแลกเปลี่ยน		
1) ไม่สะดวก	14	70
2) ไม่มีเวลา ต้องทำงานข้างนอก และไม่มีความรู้ในการทำขนม	6	30
รวม	20	100
8. ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง		
1) ชุมชนรู้จักพึ่งตนเองได้	16	80
2) สมาชิกในชุมชนต้องรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพ	15	75
3) การช่วยเหลือกันในชุมชน	15	75
4) สมาชิกมีความรักใคร่สามัคคีกัน	13	65
5) สมาชิกต้องมีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อชุมชน	3	15
6) ต้องมีสวัสดิการให้กับชุมชน	2	10
		(ตอบได้มากกว่า 1)

6. ปัญหาอุปสรรคในการแลกเปลี่ยน

หลังจากที่ชาวบ้านได้เริ่มมีระบบแลกเปลี่ยนฯ เกิดขึ้นในชุมชน พบว่า ปัญหา อุปสรรคในการแลกเปลี่ยน ดังนี้

- 1) สมาชิกยังต้องพึ่งวัตถุดิบจากภายนอก เนื่องจากชุมชนไม่สามารถผลิตสินค้าได้เอง
- 2) ความหลากหลายของสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนกัน เนื่องจากเป็นการเริ่มต้นในการแลกเปลี่ยนทำให้สินค้ายังไม่มี ความหลากหลายเท่าที่ควร
- 3) ปัญหาด้านคุณภาพและมาตรฐานของสินค้า เช่น พืชมเสนน้ำ น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน ซึ่งเป็นสินค้าที่มีความต้องการภายในชุมชน ควรมีการสอนวิธีการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐาน เช่น การทำน้ำยาล้างจานไม่ให้จับตัวกัน
- 4) เนื่องจากกลุ่มแม่บ้านมีรูปภาพฯ เป็นชุมชนเมือง ดังนั้นการนำระบบแลกเปลี่ยนฯ มาใช้ในชุมชนต้องอาศัยเวลาในการทำ ความเข้าใจ

7. การวิเคราะห์และสรุปผลการแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มมิตรภาพฯ

7.1 การวิเคราะห์ตัวบ่งชี้

การวิเคราะห์ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มมิตรภาพฯ โดยพิจารณาจากใช้ตัวบ่งชี้ เช่น จำนวนสมาชิก ความหลากหลายของชนิดสินค้าท้องถิ่นที่นำมาแลกเปลี่ยน ปริมาณการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในชุมชนต่อเดือน การผลิตสินค้าตรงกับความต้องการ สมาชิกมีความสามารถในการออมเงินบาท มีความไว้วางใจกัน เอื้ออาทรกัน พึ่งพากัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในชุมชน สมาชิกปฏิบัติตามกติกาหรือสัญญาประชาคม ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ได้ดังนี้

1) จำนวนสมาชิกพบว่ากลุ่มแม่บ้านมิตรภาพมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเพิ่มขึ้น โดยเห็นได้จากมีกลุ่มแม่บ้านนำขนมที่ทำขึ้นเอง มาแลกกับอุปกรณ์ และวัตถุดิบในร้านค้าชุมชน แต่เดิมมีเพียงสินค้าไม่กี่ชนิด คือ ซาลาเปา และขนมปัง ปัจจุบันมีสินค้าหลายประเภทนำมาแลกเปลี่ยนในร้านค้า อันแสดงให้เห็นถึงความสนใจและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

2) ความหลากหลายของชนิดสินค้าท้องถิ่นที่นำมาแลกเปลี่ยน พบว่าสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนไม่มีความหลากหลายนัก ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าประเภทขนมพื้นบ้าน แต่จะมีการนำแรงงานมาแลกเปลี่ยนในร้านค้าแทน

3) ปริมาณการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในชุมชนต่อเดือน พบว่า ปริมาณการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการมีมากขึ้นเช่นกัน จากเดิมที่มีสินค้าที่นำมาแลกกันไม่กี่ชนิด ปัจจุบันมีสินค้าที่หลากหลายและมีปริมาณเพิ่มขึ้น เช่น จากเดิมส่งซาลาเปาขาย 40 ลูก ปัจจุบันเพิ่มเป็น 50-60 ลูกต่อวัน และมีการทำขนมชนิดอื่นๆ รวมทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วย สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นศักยภาพในการผลิตและการพึ่งพาการผลิตในชุมชนด้วย

4) ความสามารถในการผลิตสินค้าตรงกับความต้องการ พบว่า กลุ่มยังไม่สามารถผลิตสินค้าได้ตรงตามความต้องการของคนในชุมชนนัก จากสภาพเป็นชุมชนเมือง ชุมชนไม่สามารถผลิตสินค้าได้เองทั้งหมด ของใช้บางอย่างยังต้องซื้อจากภายนอก เช่น อาหาร ของใช้ต่างๆ เนื่องจากไม่มีปัจจัยการผลิต ยังต้องมีการพึ่งพาวัตถุดิบจากภายนอก แต่ชาวบ้านมีความพยายามที่จะคัดแปลงและปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมกับความต้องการของสมาชิก เช่น การทำน้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน

5) ความสามารถในการออมเงินบาทของสมาชิก พบว่า ชาวบ้านที่นำสินค้ามาแลกให้ร้านค้ามีเงินบาทเพิ่มขึ้น เห็นได้จากชาวบ้านที่ผลิตสินค้าและนำมาแลกเปลี่ยนในร้านค้า สามารถนำเงินจำนวนนี้ไปใช้ซื้อของใช้อื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้

6) ลักษณะของความไว้วางใจกัน เอื้ออาทรกัน และพึ่งพากัน พบว่า สมาชิกให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี รวมทั้งผู้ยากไร้และด้อยโอกาสในชุมชนด้วย เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ เห็นได้จากการที่กลุ่มนำเงินจำนวนหนึ่งในร้านค้าไปช่วยเหลือเด็กกำพร้าที่มีจำนวนมาก สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นทุนทางสังคม ซึ่งหาได้ยากในสังคมเมือง

7) การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในชุมชน พบว่าสมาชิกในการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากขึ้น เห็นได้จากการที่สมาชิกในกลุ่มเข้าร่วมประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการถ่ายทอดประสบการณ์ของตนให้แก่เพื่อนบ้านให้ฟังอยู่เสมอ

8) สมาชิกส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามกติกาหรือข้อตกลง พบว่า สมาชิกปฏิบัติตามกฎกติกาหรือข้อตกลงของกลุ่มอย่างเคร่งครัด เช่น ตามที่มีข้อตกลงว่าสมาชิกจะขายของให้ร้านค้าชุมชน และจะมีการหักบัญชีทุกสิ้นเดือน สมาชิกก็จะทำตามข้อตกลงดังกล่าวด้วยดี

9) การลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชนและระหว่างชุมชน พบว่า การแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มนอกจากจะเป็นการสร้างรายได้แล้ว ยังสามารถมีเงินไปใช้สินค้าอื่นนอกชุมชนได้ อย่างไรก็ตาม ไม่สามารถสรุปได้ว่าจะเป็นการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจภายในชุมชนได้ มากน้อยเพียงใด เพราะสมาชิกยังต้องพึ่งสินค้านอกชุมชนอยู่

7.2 ทุน 4 ประการ

นอกจากการวิเคราะห์จากตัวบ่งชี้ดังที่ได้กล่าวมา สามารถอธิบายได้โดยใช้ทุน 4 ประการ ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และทุนทางกายภาพ ดังนี้

1) ทุนทางสังคม เป็นลักษณะเด่นที่สุดของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก ประกอบกับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมมีสูง อีกทั้งยังมีความเชื่อและค่านิยมร่วมกัน คือคนในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม ทำให้ความผูกพันทางสังคมมีสูง ดังนั้น การร่วมกันแก้ปัญหาในชุมชนจึงมีสูงชันเช่นกัน

2) ทุนมนุษย์ พบว่า กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ เป็นกลุ่มที่มีความพยายามในการพึ่งตนเองสูง การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆ ให้สำเร็จไปด้วยดี เช่น การรวมกลุ่มเป็นกลุ่มแม่บ้านเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน และช่วยให้มีรายได้ โดยมีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน เป็นกลุ่ม 11 กลุ่ม (ตามลักษณะกิจกรรม) นอกจากนี้ยังมีผู้นำที่มีความเสียสละ และมีอดทนในการทำงาน มีความกล้าคิด กล้าทำ

3) ทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พบว่า กลุ่มมีข้อจำกัดในด้านปัจจัยการผลิต ต้องพึ่งทรัพยากรนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ร้านค้าชุมชนไม่มีกำไรเท่าที่ควร แต่กลุ่มได้พยายาม

แก้ปัญหาตรงนี้โดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหกรณ์เครือข่ายออมทรัพย์คลองเตย เพื่อได้ซื้อสินค้าในราคาที่ถูกลง และสามารถมีเงินปันผลให้กับสมาชิกด้วย เช่น การซื้อข้าวสาร และของใช้

4) **ทุนทางกายภาพ** เนื่องจากกลุ่มมิตรภาพฯ เป็นกลุ่มในชุมชนเมือง ไม่มีวัตถุดิบในการผลิต ยังมีความจำเป็นต้องพึ่งวัตถุดิบจากภายนอกสูง ทำให้ทุนทางทรัพยากรมีค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ชาวบ้านได้มีความพยายามในการพึ่งตนเองมากขึ้น โดยการผลิตสินค้าใช้เอง และสอดคล้องกับตามความต้องการของชุมชน เช่น น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน และขนมพื้นบ้านต่างๆ

8. ข้อจำกัดในการแลกเปลี่ยนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ (เปรียบเทียบระหว่าง อ.กุดชุม)

จากการศึกษาการแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา พบว่า มีข้อจำกัดหลายประการ โดยสามารถเปรียบเทียบจาก อ.กุดชุม จ.ยโสธร ได้ดังต่อไปนี้

1) สภาพสังคมทั่วไป

เนื่องจากกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ เป็นลักษณะวิถีชีวิตชุมชนเมือง รูปแบบการพึ่งพาอาศัยกันมีค่อนข้างน้อย ความไว้วางใจต่อกันจึงมีน้อย ดังนั้น การนำระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนมาใช้ในชุมชน จึงต้องอาศัยเวลา เพื่อให้ชุมชนเห็นความสำคัญ และสามารถนำไปปรับใช้ตามความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น

สำหรับ อ.กุดชุม นั้น มีสภาพเป็นสังคมชนบท ลักษณะของความเป็นชนบทไทยสูง รูปแบบการพึ่งพาอาศัย มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีความไว้วางใจกันของคนในหมู่บ้าน ประกอบกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ของอ.กุดชุม ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกันส่วนใหญ่ ทำให้คนในพื้นที่มีการโยกย้ายความสัมพันธ์กันในระดับหนึ่ง และความห่างไกลของพื้นที่ และความยากลำบากในการเดินทางเข้าถึง ทำให้ชุมชนยังสามารถคงสภาพความเป็นชนบท และยังไม่ถูกแทรกแซงจากสังคมภายนอกมากนัก จึงเป็นปัจจัยที่ อ.กุดชุมสามารถนำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนไปใช้ได้ง่าย ในขณะที่กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ มีลักษณะทางกายภาพที่สังคมภายนอกสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย และรวดเร็ว การรับวัฒนธรรมชุมชนเมืองจึงมีสูง

2) พื้นฐานงานธุรกิจชุมชน และรูปแบบการผลิต

จากที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่า กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ ไม่สามารถผลิตสินค้าได้หลากหลาย เนื่องจากข้อจำกัดในด้านทรัพยากร แต่สิ่งที่กลุ่มฯ สามารถทำได้คือ การขายบริการ หรือการแลกเปลี่ยนโดยใช้แรงงาน ซึ่งเป็นรูปแบบการแลกเปลี่ยนแรงงานที่น่าสนใจในสภาพสังคมเมือง

สำหรับชุมชนกุดชุม มีพื้นฐานของการประกอบธุรกิจชุมชนโดยเฉพาะ “โรงสีข้าว” และการผลิตที่มีความหลากหลาย เช่น โครงการศูนย์สมุนไพร และการทำสินค้าภายในชุมชนเพื่อขาย อาทิ การทำนมถั่วเหลือง ทำยาสระผม หรือน้ำยาล้างจาน และมีประสบการณ์เรื่องการ

ทำธุรกิจมาก่อน โดยเฉพาะระบบธุรกรรมกับภายนอกชุมชน การผลิต การขาย การแลกเปลี่ยนปัจจัย
การผลิต การกู้ยืม ดอกเบี้ย

3) พื้นฐานทางวัฒนธรรม

กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพเป็นชุมชนในเขตเมือง การรวมกลุ่มที่เหนียวแน่นเป็นสิ่งที่
ทำได้ยาก โดยส่วนใหญ่กลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีสภาพของความเป็นเมืองมักจะรวมกันเฉพาะกิจ
เมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้นลง ก็จะสลายไป แต่เนื่องจากลักษณะของกลุ่มฯ เป็นลักษณะพิเศษตรงที่กลุ่มมี
ความเชื่อและค่านิยมร่วมกัน กล่าวคือ เป็นกลุ่มมุสลิม ทำให้การหล่อหลอมแนวคิดในการพึ่งตนเอง
และการช่วยเหลือกันมีสูง ดังนั้น การนำระบบแลกเปลี่ยนมาใช้จึงต้องอาศัยความไว้น้ำใจเชื่อใจและ
การยอมรับร่วมกัน

ในขณะที่การแลกเปลี่ยนของอ.กุดชุม มีปัจจัยเอื้อทางพื้นฐานทางวัฒนธรรม คือ
การมีนิสัยที่มักไม่ได้แข็งและรับสิ่งต่างๆ ได้ง่าย ซึ่งมีผลต่อการรับแนวความคิดในการแลกเปลี่ยน
ชุมชนได้ง่าย เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ

4) ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

จากการได้ลงพื้นที่ภาคสนาม และได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ
พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทำได้ในระยะเวลาที่จำกัด เนื่องจากชาวบ้าน
ส่วนใหญ่ต้องทำงานนอกบ้าน ในขณะที่ภายในชุมชน อ.กุดชุมมักจะมีการจัดกิจกรรมในลักษณะ
การระดมความคิดเห็นจากชาวบ้าน เช่น การจัดประชุมเครือข่ายเกษตรกร ธุรกิจชุมชนทำให้
ชาวบ้านมีโอกาสนในการฝึกและคุ้นเคยกับการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป ข้อจำกัดในการแลกเปลี่ยนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ เป็นลักษณะของ
สภาพชุมชนเมือง ยังต้องพึ่งวัตถุดิบจากภายนอก ในขณะที่ชุมชนอ.กุดชุม ซึ่งเป็นชุมชนชนบทที่มี
ความเด่นชัด ในเรื่องการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชน ความไว้น้ำใจเชื่อใจ
และความเกื้อกูลในระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกย่อมเกิดขึ้นสูง ลักษณะความสัมพันธ์
ดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการรวมกลุ่ม และสร้างตัวกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นนั้น
สำหรับกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ แม้จะเป็นเพียงการรวมกลุ่มขนาดเล็ก แต่เป็นความพยายามช่วยเหลือ
ตนเอง รวมถึงคนในชุมชน

การนำแลกเปลี่ยนชุมชนเข้าไปในกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการ
เรียนรู้ การทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักวิจัย ทั้งนี้จะต้องอาศัยเวลาเพื่อให้ชาวบ้าน
เข้าใจ ยอมรับ และสามารถนำไปปฏิบัติได้

การศึกษาเพื่อเปรียบเทียบระบบแลกเปลี่ยนชุมชนระหว่างเมืองและชนบทดังที่กล่าวมา
สามารถแสดงให้เห็นข้อจำกัดในการนำระบบแลกเปลี่ยนมาใช้ในแต่ละพื้นที่ได้ดังนี้ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 6 แสดงลักษณะข้อได้เปรียบและข้อได้เปรียบของสภาพชุมชน

ลักษณะ	เมือง	ชนบท
1. อาชีพ	- ขายบริการ - มีรายได้ (เงิน) - ซื้อของกิน ของใช้	- ทำนา ทำสวน เลี้ยงปลา - มีรายได้เป็นของกิน ของใช้ - แลกเปลี่ยนแรงงาน
2. ข้อจำกัด	- การพึ่งพิง - ปัญหาการว่างงาน - สร้างงานเองไม่ได้ - การเอาอย่าง/เลียนแบบ - การย้ายถิ่น	- พึ่งตนเอง - ผลิตได้เอง แต่ไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ - ขาดการบริหารจัดการ

9. การวิเคราะห์จุดแข็ง- จุดอ่อนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

จากการลงพื้นที่ภาคสนาม พบว่ากลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ มีจุดแข็ง - จุดอ่อนดังนี้

1. จุดแข็ง

- 1) กลุ่มมีความพยายามในการพึ่งตนเองสูง เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือใดๆ จากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน รวมทั้งความพยายามในการช่วยเหลือกันระหว่างชุมชน เช่น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในสหกรณ์ออมทรัพย์คลองเตย
- 2) กลุ่มมีผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาให้สมาชิก มีความคิดริเริ่มในการสร้างงานให้สมาชิกในชุมชน รวมทั้งอุทิศตน ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมเสมอมา
- 3) สมาชิกมีความเป็นปึกแผ่น เนื่องจากมีความเชื่อและค่านิยมร่วมกัน
- 4) มีการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการ ทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจมากขึ้น

2. จุดอ่อน

- 1) ลักษณะการบริหารจัดการภายในกลุ่มยังมีความยืดหยุ่นมาก บางครั้งการปฏิบัติไม่เป็นไปตามข้อตกลงที่วางไว้ เนื่องจากกลุ่มใช้ความเชื่อใจเป็นหลักในการบริหารจัดการ
- 2) การเข้าร่วมของสมาชิกค่อนข้างจำกัด เนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ

- 3) ขาดตลาดรองรับสินค้าที่แน่นอน
- 4) สินค้าไม่หลากหลายเท่าที่ควร
- 5) ต้องซื้อวัตถุดิบจากภายนอก

10. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ มีดังนี้

1) เนื่องจากกลุ่มมิตรภาพฯ เป็นกลุ่มมุสลิม ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ขาดการวางแผนครอบครัว ปัญหาการว่างงานมีสูง ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไข อาจเกิดปัญหาสังคมได้ ดังนั้นแนวทางป้องกันปัญหาดังกล่าว คือ ส่งเสริมอาชีพให้ชาวบ้านมีงานทำ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีอาชีพ รวมทั้งเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานระหว่างกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลจึงเป็นทุนทางสังคมที่หล่อหลอมให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น อันจะเป็นแนวทางในการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้

2) ความพร้อมของกลุ่ม เนื่องจากข้อจำกัดของกลุ่มฯ คือ ปัจจัยการผลิต ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน การพัฒนาศักยภาพในการผลิตให้สมาชิกรู้จักผลิตของใช้เองในชุมชน จึงเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน ดังนั้น หากได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการในระยะที่สอง ผู้ศึกษาขอเสนอให้มีการพัฒนาทักษะ ฝีมือของชาวบ้านในชุมชนได้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและมาตรฐานแข่งขันกับตลาดภายนอกได้

3) การเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบระหว่างพื้นที่แล้ว ยังเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และเป็นการพัฒนาศักยภาพในการผลิตด้วย

4) นักวิจัยควรเป็นพี่เลี้ยงในระยะแรกในการให้คำปรึกษา และคำแนะนำเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน เริ่มจากให้กลุ่มมีการแลกเปลี่ยนกันในระดับกลุ่ม ต่อจากนั้นมีการแลกเปลี่ยน ภายในชุมชน และระหว่างชุมชนได้

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความต่างๆ

กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์, การจัดการทุนทางสังคมในสังคมเมือง : ศึกษาเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์
บางซื่อพัฒนา, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

กาญจนา และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. ศักยภาพในการพัฒนาชนบท, 2530.

คารณี รักดี. การพัฒนารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง,
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ชอบ เข้มกลัด, การจัดตั้งองค์กรประชาชนเพื่อพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : คณะสังคม
สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531 (เอกสารอัดสำเนา).

นิธิ เอียวศรีวงศ์. เก็บที่โล่ง แก้วรากหญ้า : กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์มติชน, 2542.

ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์, บรรณาธิการ. นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2541.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2541.

พสุ สัตถาภรณ์. "การบริหารงานสหกรณ์." พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2533. สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พริน
ติ้ง เฮาส์ : กรุงเทพมหานคร

ศิริ ผาสุก. "ธนาคารหมู่บ้าน" พิมพ์ครั้งที่ 1 มูลนิธิฟรีดริช เนามัน, กรุงเทพฯ

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. เงินตราชุมชน : วิธีแลกเปลี่ยนเพื่อฟื้นฟูพลังสร้างฐานชุมชน. โครงการ
วิจัยเงินตราชุมชน. หนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ 15, 2542.

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, การเติบโตในเขตชุมชน ในภาคกรุงเทพมหานคร, 2527.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. การระดมทุนเพื่อสังคม, กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่น
พัฒนา, 2541.

Francisco A. Magno , DSSEA UPDATE, Number 5, September- December, 1999:7

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์, นางสมใจ ช่อนกลิ่น, 19 มี.ค.46 และ 13 ส.ค.46

สัมภาษณ์, พรพิศรา คลังภูเขียว, 15 เม.ย.46

สัมภาษณ์, น.ส.สมนึก สุขดี, 24 ก.ค.46

สัมภาษณ์, ประธานกลุ่ม, 24 ก.ค.46 และ 13 ส.ค.46

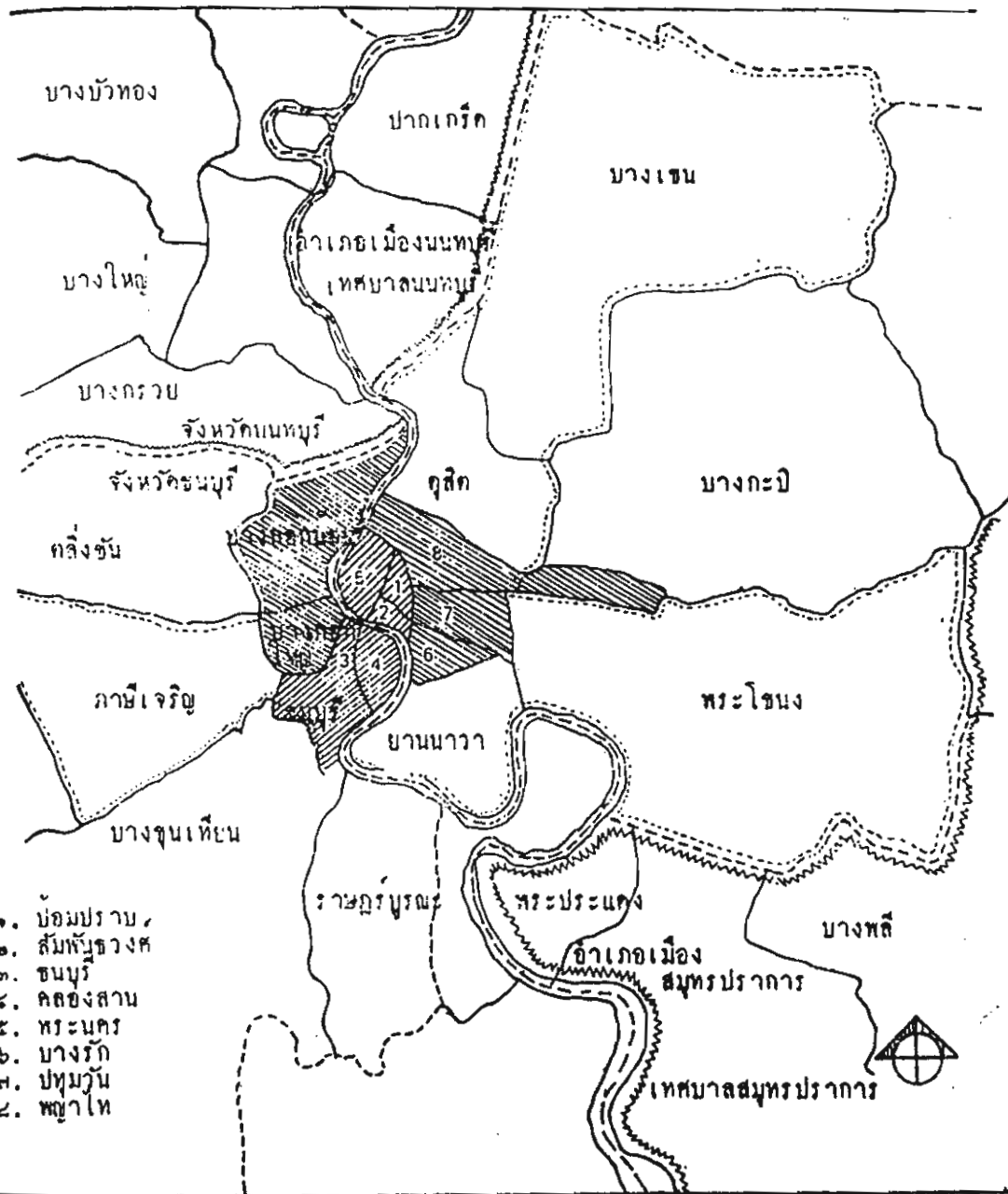
ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ (เว็บไซต์)

<http://mukdahan.doac.go.th/other17.htm>

เอกสารแนบ

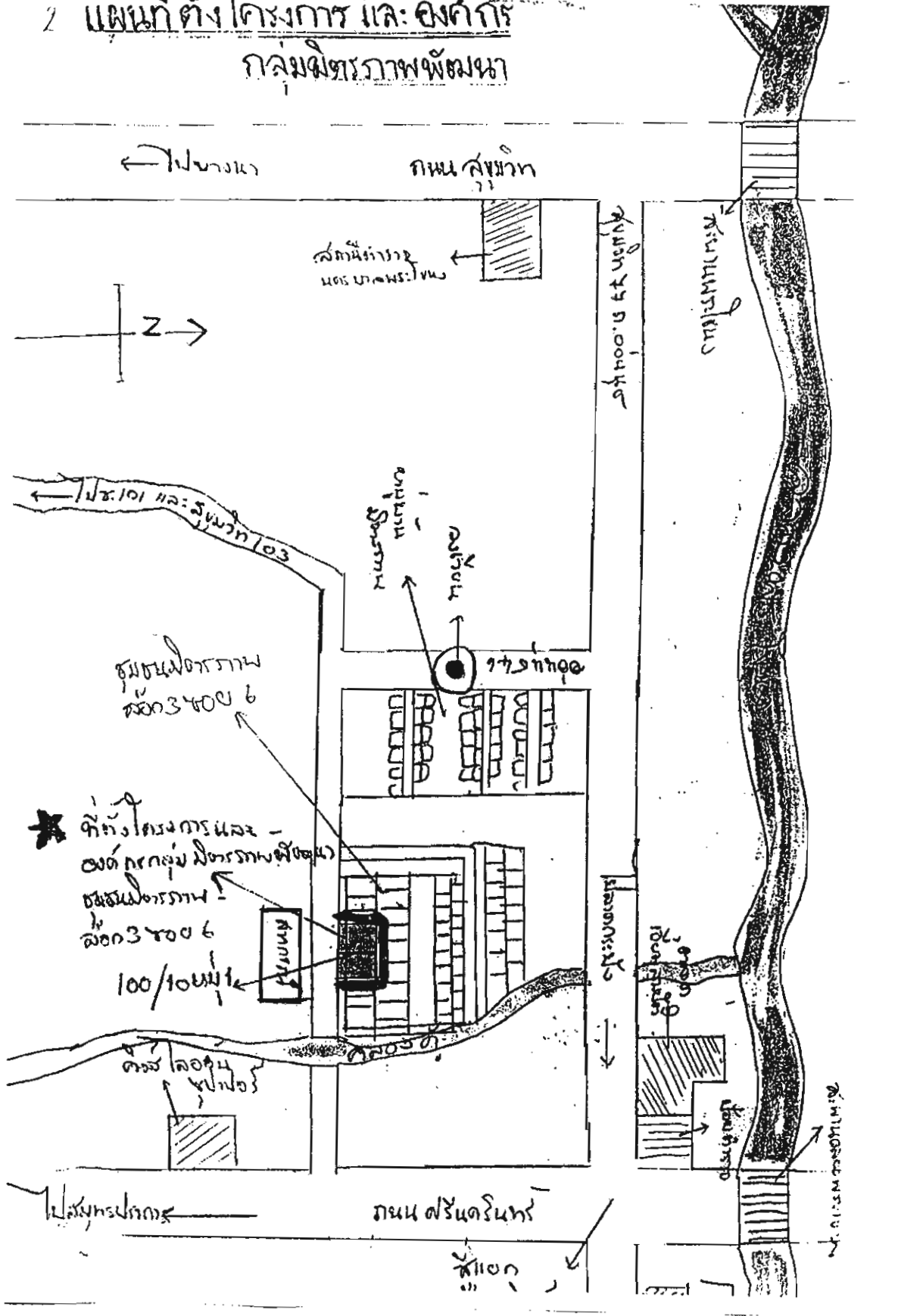
1. แผนที่กรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานคร

2. แผนที่ตั้งกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

กลุ่มนิทรรศการพัฒนา

3. รายชื่อคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ จำนวน 28 คน ประกอบด้วย

1. นางสมบุรณ์ มิฮารน	ประธานกลุ่ม
2. นายสมชาย สุขดี	รองประธาน
3. นางยุพิน บัวการิม	รองประธาน
4. นางชนิษฐา ศรีคงเกิด	บัญชี
5. น.ส.สาวิตรี มิฮารน	บัญชี
6. น.ส.อาบีนา สุขดี	ทะเบียน
7. นางเดือนใจ เพือกเกิด	ทะเบียน
8. นางอัมพร ยี่สถาม	ประชาสัมพันธ์
9. นางศุภิตา ภูนาท	ประชาสัมพันธ์
10. นายประสิทธิ์ คีระศิริ	ประสานงาน
11. นางสมพร ศิริยะ	ประสานงาน
12. นายสลิ้ม มั่นคง	ปฏิคม
13. นายประเสริฐ ศิริยะ	ปฏิคม
14. นายวิวัฒน์ สามชื่นล้ำ	ปฏิคม
15. นายวิโรจน์ ศิริยะ	ปฏิคม
16. นางส้มจิ้น คีระศิริ	ต้อนรับ
17. น.ส.รอปือะห์ พุ่มสระ	ต้อนรับ
18. นางสมใจ ช่อนกลิ่น	ต้อนรับ
19. นายมณฑล มุสิกมาศ	กิจกรรม
20. นายชูชีพ หัสไสว	กิจกรรม
21. นายมนต์ชัย มิฮารน	กิจกรรม
22. นายทรงเกียรติ สุขดี	กิจกรรม
23. นายสมัย มิฮารน	กิจกรรม
24. น.ส.สมนึก สุขดี	เหรียญก
25. น.ส.วรรณมา มั่นคง	เลขานุการ
26. น.ส.ไกรลิ่ง สุขดี	ผู้ช่วยเลขานุการ
27. นางสมจิตร ेमโฮด	ประสานงาน
28. นางวิไลย ศรีวิชัย	ประสานงาน

4. ระเบียบข้อบังคับของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

1. วัตถุประสงค์

- 1) สร้างการรวมคนให้เป็นกลุ่ม เพื่อสร้างสรรค์ความสามัคคีในชุมชน
- 2) รับฝากเงินในกลุ่มเป็นทุนหมุนเวียนเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาให้กับสมาชิกในกลุ่ม เช่น การศึกษา การเจ็บป่วย การลงทุนค้าขาย
- 3) เพื่อให้คนในกลุ่ม รู้จักเก็บออมประหยัดอย่างสม่ำเสมอ
- 4) ส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักดำเนินงานตามหลักประชาธิปไตย

2. การสมัครสมาชิก

- 1) สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จะต้องนำเงินฝากกับกลุ่มอย่างน้อยสม่ำเสมอตามวันเวลาที่กลุ่มกำหนด
- 2) สมาชิกที่ขาดการฝากเงินติดต่อกันเป็นเวลา 3 เดือน คณะกรรมการมีสิทธิพิจารณาให้ออกจากการเป็นสมาชิกได้
- 3) สมาชิกที่ขาดการฝากเงินติดต่อกันตามข้อ 2 โดยไม่แจ้งให้คณะกรรมการทราบ หรือคณะกรรมการไม่สามารถติดต่อกับสมาชิกได้ ให้คณะกรรมการตีประกาศไว้เป็นเวลา 30 วัน

5. ประวัติประธานกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

นางสมบุญ มีสารน เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2491 ปัจจุบันอายุ 54 ปี มีบุตร 5 คน
จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ 100/10 หมู่ 1 หมู่บ้านมิตรภาพ ล. 3 ซอย 6 หนองบอน ประเวศ กรุงเทพฯ 10250

ประสบการณ์

- 1) เป็นประธานคณะกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำแขวง เขตประเวศ ปี 2545
- 2) ประธานอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กรุงเทพมหานคร รุ่น 12
- 3) เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขของกทม. (อสส.)
- 4) ผู้ช่วยเหรียญกิตติมศักดิ์ กรรมการชุมชนมิตรภาพ
- 5) ผ่านการฝึกอบรมโครงการศิลปะป้องกันตัว “สตรีป้องกันตน สร้างชุมชนให้ปลอดภัย”
- 6) อบรมวิทยากรเครือข่ายระดับแขวง

นางสมบุรณ์ มิฮารน (ประธานกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา)

6. ตัวอย่างหนังสือสัญญาขี้นเงินของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

ฉบับที่.....วันที่.....เดือน.....พุทธศักราช.....
 นามผู้กู้เงิน.....ชื่อผู้ค้ำประกัน.....
 จำนวนเงินที่ยืมไป.....บาท.....สตางค์.....เดือน
 ชำระเดือนละ.....บาท.....สตางค์ กำหนดเวลาที่จะนำเงินยืมมาชำระภายใน
 วันที่.....เดือน.....พุทธศักราช.....

หนังสือสัญญายืมเงินของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา

เขียนที่.....

วันที่.....เดือน.....พุทธศักราช.....

ข้าพเจ้า.....ผู้ยืม อายุ.....ปี

อยู่บ้านเลขที่.....หมู่.....ถนน.....แขวง.....

เขต.....จังหวัด.....ได้ทำหนังสือสัญญายืมเงินให้ไว้แก่

กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา ดังมีข้อความต่อไปนี้

1. ผู้ยืมได้ยืมเงินของท่านผู้ให้ยืมไปเป็นจำนวนเงิน.....บาท.....สตางค์
 (.....) และได้รับเงินนี้ไปเรียบร้อยแล้วตั้งแต่วันทำสัญญานี้
2. ผู้ยืมต้องชำระเงินคืนภายในวันที่.....ของทุกเดือน
 วันละ.....บาท ตลอดจนกว่าจะชำระเงินหมด
3. เพื่อเป็นหลักฐานในการยืมเงินนี้ ผู้ยืมได้นำเอกสาร.....

มอบให้ไว้แก่ผู้ให้ยืมเพื่อยึดไว้เป็นประกันเงินยืม

4. ผู้ยืมให้สัญญาว่า ถ้าผู้ยืมผิดสัญญายืมนี้แต่ข้อหนึ่งข้อใด ผู้ยืมยอมให้ผู้ให้ยืมเรียกร้องเงินยืมได้คืนทั้งหมดทันที
 และยอมเสียค่าเสียหายต่าง ๆ ตลอดจนค่าพาหนะที่ต้องเสียไปในการทวงถามและค่าธรรมเนียมในการฟ้องร้อง
 ให้แก่ผู้ให้ยืมทั้งสิ้น ถ้าหากเป็นเรื่องผิดสัญญา ผู้ยืมยอมให้ผู้ให้ยืมคิดเงินสมทบได้ด้วย
5. คู่สัญญาดตกลงกันว่าผู้ยืมจะชำระหนี้อย่างอื่นแทนการชำระเงินไม่ได้เป็นอันขาด

ลงชื่อ.....ผู้กู้

ลงชื่อ.....ผู้ให้กู้

ลงชื่อ.....พยาน

ลงชื่อ.....พยาน

7. แบบสำรวจรายรับ-จ่ายของกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพฯ

ชื่อสมาชิก.....

จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....

.....
สำรวจเมื่อวันที่

ชื่อผู้สำรวจ.....

การค้นพบที่กระจายอยู่ทั้หมดของทุกคนในครัวเรือน

[illegible]

8. ตัวอย่างแบบสอบถามความคิดเห็น

แบบสอบถามความคิดเห็น
(สำหรับสมาชิกกลุ่มมิตรภาพ)

1. ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ..... อายุ.....

อาชีพหลัก.....

เป็นสมาชิกกลุ่มอะไรบ้าง 1)

2)

3)

2. ทำไมจึงเข้ามาเป็นสมาชิกระบบแลกเปลี่ยน

1)

2)

3)

4)

5)

3. การเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยน

3.1 เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนอย่างไรบ้าง (กา ✓ หน้าข้อ)

- ☐ 1) เป็นกรรมการ
- ☐ 2) ประชุมสมาชิก
- ☐ 3) เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการที่โครงการจัดให้
- ☐ 4) แลกเปลี่ยนสินค้าในร้านค้า
- ☐ 5) แลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับบุคคล
- ☐ 6) อื่นๆ

3.2 ท่านเข้าร่วมบ่อยแค่ไหน (กา ✓ หน้าข้อ)

- ☐ 1) สัปดาห์ละ 2-3 วัน
- ☐ 2) สัปดาห์ละครั้ง
- ☐ 3) สองสัปดาห์ต่อครั้ง
- ☐ 4) เดือนละครั้ง

4. การแลกเปลี่ยนชุมชน

1) แลกอะไรกับอะไร

.....

.....

.....

2) แลกกับใคร

.....

.....

.....

3) ของที่นำมาแลกเปลี่ยนมาจากไหน (เป็นของที่มีอยู่เดิม หรือเป็นของเหลือจากการผลิตเพื่อขาย)

.....

.....

.....

5. ระบบมีประโยชน์อย่างไรบ้าง เป็นไปอย่างที่คาดหวังหรือไม่ (กา ✓ หน้าข้อ)

- ☐ 1) ช่วยออมเงินบาท
- ☐ 2) ลดภาระหนี้สิน
- ☐ 3) ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในชุมชน
- ☐ 4) ทำให้เกิดความร่วมมือกันทำกิจกรรมอื่นๆ ตามมา

เช่น -

-

- ☐ 5) ได้รับรู้ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน

เช่น -

-

- ☐ 6) ลดความขัดแย้งในชุมชน

- ☐ 7) ลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน

6. คิดว่าระบบมีจุดอ่อนหรือข้อจำกัดอย่างไร

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

7. ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)